

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

GRAFFITI V KONTEXTU
VÝTVARNÉHO UMĚNÍ

bakalářská diplomová práce

PETRA RŮŽIČKOVÁ

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.

Olomouc 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Graffiti v kontextu výtvarného umění“ vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pramenů, uvedených na seznamu, který tvoří přílohu této práce.

V dne

.....

Petra Růžičková

Rozsah práce: 114558 znaků.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat prof. PhDr. Ladislavu Danielovi, Ph.D. za odborné vedení, velkou trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval. Mé poděkování mu patří především za to, že se mé práce ujal. Svými cennými poznatky a přístupem k umění moji práci velmi obohatil.

OBSAH

Úvod	10
1. Historie	12
1.1. Počátky graffiti	12
1.2. Graffiti v starověkých civilizacích	13
1.3. Graffiti od středověku do 19. století	13
2. Novodobá graffiti	15
2.1. Počátek velké vlny v 70. letech 20. století	17
2.2. New York City: první léta	19
2.3. Exploze možností	20
2.4. Graffiti legálně	22
2.5. New York City: po roce 1973	23
2.6. Z New York City do celého světa	24
2.7. New York City: léta 1980 – 1987	25
3. Svět a graffiti	28
3.1. Severní a Jižní Amerika	28
3.2. Evropa	31
3.3. Afrika, Asie a Austrálie	37
4. Graffiti v Čechách	39
4.1. Historie	39
4.2. Akce s účastí graffiti	43
4.3. Umělci a současnost	44
5. Graffiti a jeho formy	50
5.1. Graffiti s politickým a sociálním obsahem	50
5.2. Graffiti a vandalismus	52
5.3. Graffiti a umění	53
5.4. Street art	55
5.4.1. Stenciling – technika s použitím šablony	56
5.4.2. Stickers – sticker art	57
5.4.3. Reverse graffiti	58
5.5. Přidružené aktivity tradičního graffiti a street artu	58
6. Ženy a graffiti	61
7. Komplikace v oblasti	64

7.1. Nezodpovězené otázky	64
7.2. Kategorizace.....	65
Závěr	69
Summary	71
Seznam literatury	73
Seznam internetových zdrojů.....	74
Seznam vyobrazení	78
Seznam tabulek.....	82
Obrazová příloha.....	83

Úvod

„The need to communicate, to tell a story, is an inherent trait of the human race, all people tell story“.¹

Graffiti (řec. grafein – kreslím, píši): subkulturní výtvarný projev z konce 20. století, malby sprejem na veřejně přístupných plochách, na zdech a štítech domů, dlažbě, dopravních prostředcích (vagony podzemní dráhy, tramvají, autobusů, trolejbusů). Svou podstatou je anonymním projevem sociálního a estetického protestu, v USA např. neztrácejícího výtvarné spojení ani s etnickým a folklorním podložím, ale ani s výtvarnými rysy soudobých kreslených seriálů nebo reklamy. Projev je charakterizován plynulou linií, antiestetismem, kýčovitostí, křiklavou barevností a znakovostí i narativností; zahrnuje i stylizované písmo – takto definoval termín graffiti Jan Baleka.² Termín pochází z řeckého slova *grafein* = psát. Graffiti je již několik let globální subkulturou s vlastní historií a tradicí. V nejobecnější definici je to druh výtvarného projevu ve veřejném prostoru,³ který je nejčastěji vytvořen barvou ve spreji nebo fixem. Časem se z ilegální subkultury 60. a 70. let stala významná součást současné umělecké scény. Podle americké teoretičky umění Suzi Gablikové se dokonce stala jediným směrem v současném umění, který neztratil svoji energii a heroismus.⁴ Graffiti byla vnímána jako jeden z mála autentických výtvarných projevů 80. a 90. let, postupně ale hrozí, že se z původně undergroundové záliby a subkultury stane mainstream. S rozšířením internetu a s větší dostupností kvalitních barev a sprejů se tedy v současné době především hledají nové cíle a směry, jakými by se graffiti měla vydat. *„Kolem graffiti a street artu dodneška panuje schizofrenní situace, vznikly na ulici a devadesát procent jich na ulici také najdete, na druhou stranu mají podivnou schopnost být součástí undergroundu i mainstreamu zároveň. Graffiti pro většinovou společnost představuje hlavně symbol odporu, svobody a vandalismu. Také jeho*

¹ Fiona McDonald, *The Popular History of Graffiti – From ancient world to the present*, New York 2013, s. 55.

² Jan Baleka, *Výtvarné umění, výkladový slovník*, Praha 2010, s. 118.

³ Již dříve vstupovalo umění do veřejného prostoru v podobě plastik a pomníků. V té době ale bylo spojováno s projevem moci, kterou přímo či alegoricky zobrazovalo.

⁴ Kristýna Řeháčková, Graffiti a street art jako živá součást města, <https://www.novinky.cz/kultura/147321-graffiti-a-street-art-jako-ziva-soucast-mesta.html>, vyhledáno 13. 4. 2017.

kriminalizace je stále živá, protože je jako prostředek pro poškozování cizí věci trestné, a writeři za to můžou jít i do vězení.“ prohlásil Radek Wohlmuth o graffiti.⁵

V první a druhé kapitole představuji souhrnnou historii graffiti v USA, jelikož v Čechách se historii v takovém rozsahu prostor ještě nevěnoval. Pro pochopení graffiti a jejich hodnoty je znalost historie nezbytná. Ve třetí kapitole je hlavním tématem následný vývoj graffiti na dalších kontinentech. Snažím se zde nastínit nejvýznamnější tvůrce a jejich práce v jednotlivých zemích. Ve čtvrté kapitole se věnuji českému graffiti a vývoji na našem území. Vzhledem k tomu, že jsem svou bakalářskou práci pojala jako komplexní představení graffiti, nemohla jsem se do detailů věnovat jedné části, české graffiti je ale určitě tématem na více stran. V této části po historii následuje shrnutí prvních galerijních prezentací graffiti a street artu u nás. Poté mapuji nejvýznamnější české umělce a jejich tvorbu. Pátá kapitola je složena z několika důležitých témat, které jsem v graffiti vysledovala. Zabývám se vztahem mezi graffiti a uměním, poté podobně mezi graffiti a vandalismem, jedná se o neustále propírané otázky v této oblasti výtvarného umění. Dále jsem se věnovala streetu artu (tento pojem je často spojován s graffiti) a jeho různým formám. Šestá kapitola pojednává o ženách v graffiti. Ačkoli jde o velmi neortodoxní oblast výtvarného umění, panuje stále mírně negativní náhled na ženy-sprejky. Právě v této kapitole se snažím takové předsudky vyvracet. Ženy se do graffiti „pouští“ stejně jako muži, i přestože sprejování může být nebezpečnou činností. V sedmé a závěrečné kapitole se zabývám komplikacemi a nejasnostmi, na které jsem narazila při svém dlouhodobém studiu. Následuje závěr, kde vyhodnocuji své bádání a uvažuji nad rozvojem oblasti do budoucna.

Ve své bakalářské práci užívám původní anglická označení, tedy terminologii, která se běžně užívá v této kultuře a používají ji i tvůrce mezi sebou.

⁵ Kateřina Farná, Městem posedlý kurátor Radek Wohlmuth tvrdí: V graffiti jedeme všichni, <https://www.novinky.cz/kultura/284889-mestem-posedly-kurator-radek-wohlmuth-tvrdi-v-graffiti-jedeme-vsichni.html>, vyhledáno 23. 3. 2017.

1. Historie

1.1. Počátky graffiti

Graffiti v podobě, v jaké jej známe dnes, mají svůj původ v petroglyfech.⁶ Nalézají se po celém světě s výjimkou Antarktidy. Petroglyfy se datují více než 40 000 let před naším letopočtem, z té doby se ale nedochovaly. Nejstarší z objevených pochází z období 27 000 př. n. l., jichž nejvíce bylo nalezeno v Austrálii. [1] Nejčastější stáří petroglyfů bývá 12 000 – 10 000 př. n. l. Pozůstatky tvorby našich předků se občas dělí na jeskynní malby a petroglyfy, které se liší tím, že sloužily jako starodávné mapy. Často se tedy jednalo o zobrazení s výraznými body v krajině ulehčující cestování ostatním či vyznačení kmenových hranic.⁷ Petroglyfy byly většinou vyryty, vytesány do skály (z důvodu vynaložené námahy při tvoření je jich menší počet), většinu ale naši předchůdci vytvořili malováním a obtiskováním na stěny jeskyní. Vykazují mnoho podobností ve stylu a obsahu v důsledku inspirace všudypřítomnou přírodou. Někteří vědci tvrdí, že související umělecké styly jsou následkem migrace na kontinentech nebo důsledkem rozrůzněné struktury lidského mozku. Petroglyfy a jeskynní malby se udávají jako předchůdci psaného jazykového systému (piktogramů).⁸

Nejstarší jeskynní malby v Evropě se nalézají v jeskyni El Castillo ve Španělsku, datují se do doby 42 000 let př. n. l. Vallé des Mervilles v severní Francii se stalo domovem největší sbírky venkovních petroglyfů na evropském kontinentu.⁹ Většina značení pochází z doby bronzové a představuje nástroje (dýky, sekery, oštěpy) a rohatá zvířata. Soubor objevil amatérský archeolog Clarence Bicknell z Velké Británie v roce 1881. Největší oblast s výskytem petroglyfů v Americe se rozkládá přes Coso Range v Sierra Nevada, jejich území pokrývá asi 400 čtverečních mil. [2] Přibližně dvacet tisíc dobře zachovalých zobrazení archeologové rozdělili do kategorií: lidské postavy, vysoká zvíř (jako např. antilopy) a nástroje. Stáří bývá odhadováno na 10 000 let.

⁶ Fiona McDonald, *The Popular History of Graffiti – From ancient world to the present*, New York 2013, s. 1-2.

⁷ Zobrazení řeky, kopce nebo jezera – archeologové nazývají geoglyf, dělí se na pozitivní geoglyf (vytvořen naaranžováním přírodního materiálu) a negativní geoglyf (vytvořen odstraněním přírodního materiálu v krajině tak, aby se odkryl podklad ležící vespod).

⁸ McDonald (pozn. 1), s. 2, 4.

⁹ Další významná naleziště: Altamira, Chauvet, Lascaux.

Přesný důvod vzniku se odhalit nepodařilo, pravděpodobně vznikly z důvodu šamanských rituálů či obřadů pro úspěšný lov.¹⁰

Lidé měli od pradávna zvyk vytvářet na zastávkách svých cest vyryté značky se svými iniciálami a datem návštěvy. Obtisky rukou mohou být vnímány jako první graffiti, protože je lidé vytvořili také z důvodů označení svého území a jako vyjádření osobní a společenské identity.¹¹

1.2. Graffiti v starověkých civilizacích

V starodávném Egyptě se dekorovaly a popisovaly stěny hrobek v rámci náboženských a magických rituálů. Odlišný původ mělo rytí na pomníky, památky a dveřní otvory posvátných staveb v souvislosti s tradicí poutníků umísťovat své značky v důležitém místě pobytu či na významná místa jako projev respektu k bohům, někdy navíc s modlitbou za úspěšnou cestu. Jedním z takových míst byla skalní stěna El Kanais v Egyptě.¹² V antickém Řecku se graffiti používala v rozsáhlé škále (např. toaletový humor), vyrývaly se i urážky, karikatury a vyznání. Zachovaná graffiti našli archeologové v Pompejích.¹³ [3] Vyskytovala se na různých místech: v lázeňských komplexech, vulgárního typu v hospodách (tato graffiti většinou umístěná na toaletách se nazývají *latrinalia*). V hojné míře byla objevena na hlavní třídě, kde muži i ženy vyrývali zajímavosti a jména favoritů v gladiátorských zápasech. Už v té době se rozšířil fenomén rytiny: „*jméno – byl jsem tady*“.¹⁴ Tehdejší graffiti měla podobný obsah jako v dnešní době, nejrozšířenější byly kromě jmen osobní vzkazy, milostná vyznání, politické zprávy a nadávky.

1.3. Graffiti od středověku do 19. století

Vikingové zanechávali otisky své přítomnosti především na důležitých místech cizích národů a kultur.¹⁵ Jak století ubíhala, přibývalo forem užití graffiti. Začaly se jimi zaznamenávat velké události, např. graffiti v Ashwell Church v anglickém

¹⁰ McDonald (pozn. 1), s. 3.

¹¹ Ibidem, s. 10.

¹² Ibidem, s. 34.

¹³ Více na: <http://ancientgraffiti.wlu.edu/>

¹⁴ Ibidem, s. 37-38.

¹⁵ Ibidem, s. 47-48.

Hertfordshiru. Vyrytý údaj o velkém moru ve 14. století byl nejspíše prací tamějšího mnicha.¹⁶ Činnost, za kterou se dnes běžně zatýká a za niž se udělují vysoké pokuty, byla ještě před 20. stoletím oblíbenou zálibou turistů.¹⁷ Dokonce byla státy podporována z důvodu zvyšování tržeb plynoucích z turismu. Během vlády královny Viktorie byla graffiti shledána běžným trestným činem v případě, když se někdo pokusil graffiti využít jako reklamu zadarmo, tedy nezaplatil za umístění a vytvořil reklamu nelegálně.¹⁸ Podobné tresty byly za nelegální graffiti s podvratnými a revolučními myšlenkami (někdy kacířskými).

¹⁶ Ibidem, s. 50.

¹⁷ Ibidem, s. 63.

¹⁸ Ibidem, s. 70.

2. Novodobá graffiti

Vysledovat a datovat přesně počátky velké vlny graffiti ve 20. století je obtížné kvůli jejich formě. Existuje jen několik málo původních a doložitelných informací. Jednou z nich je postavička Kilroy, známá také jako Mr. Chad v Anglii a Foo v Austrálii.¹⁹ [4] Jedno z nejtrvalejších a nejznámějších graffiti se objevilo během druhé světové války, kdy figurka cestovala s americkým vojskem a stala se jejich značkou.²⁰ Postavička vděčí za svůj vznik námořnímu inspektorovi Jamesi J. Kilroyovi,²¹ který po vykonání inspekce na bok lodi napsal „*Kilroy was here*“ a větu opatřil kreslenou postavou.²² Nápis spatřili vojáci plující do války, které to zaujalo, i když neznali skutečný význam zobrazení. Pochopili slova jako tvrzení, že Kilroy na tom určitém místě byl dříve než kdokoliv před ním – tato myšlenka se jim zalíbila a určitým způsobem je v nelehké životní situaci i uklidnila. Vojáci si s sebou vzali Kilroye do Evropy jako vzpomínku na domov a na svých cestách jím poznamenali místa pobytu. Po skončení války se výskyt tohoto zobrazení zmenšil, ale nikdy úplně nevymizel.²³ Mnoho let předtím, než Ameriku graffiti zasáhla ve velkém, zanechávali tuláci své značky v nákladních vlacích, které využívali k dopravě. Nejenže vytyčovali svou trasu, sdělovali si také navzájem informace o lepší dopravě či zajímavých místech. Nejznámější vagónovou ikonou se stal Bozo Texino. [5] O něm a jeho jednoduchém portrétu muže s kloboukem kouřícího dýmku natočil dokumentarista Bill Daniel film *Who is Bozo Texino*,²⁴ ve kterém Bill Daniel jeho značky prohlásil za jedny z prvních *rail-graffiti*. Přezdívka Boza Texina (angl. moniker) se zalíbila ostatním tulákům, kteří se inspirovali k jejímu imitování či k vytváření svých vlastních *monikers*.

Graffiti byla také propojena se subkulturou hip hopu, jenž vznikl kolem roku 1970 jako hudební hnutí, vytvořené Afroameričany žijícími v okolí Bronxu v New Yorku. Započalo jako hudební styl, ale termín hip hop byl brzo používán k pokrytí čtyř součástí subkultury a to: graffiti, hip-hop tance, rapu a dj-techniky.²⁵ Hip hop změnil tehdejší názory a představy o sexismu, rasismu a konzumu, což z něj učinilo ideální

¹⁹ Pro mnoho lidí v té době první graffiti, které kdy spatřili.

²⁰ Jeho přítomnost v nepřátelském území byla tak četná, že se začala šířit fáma, že Kilroy je jakýsi tajný agent.

²¹ Existuje ale další teorie, že Foo je zkratka Forward Observation Officer.

²² Inspiroval se kreslenou postavou z čtyřicátých let.

²³ Jméno vykukujícího chlapíka se sice mění, ale jeho povaha a funkce zůstává.

²⁴ Roger Gastman & Caleb Neelon, *The History of American Graffiti*, New York 2010, s. 34.

²⁵ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 96.

živnou půdu pro graffiti, která také mají část své historie ve vyjádření převratných společenských ideálů. Graffiti bývala používána ve 20. století pro politické slogany, protesty a také gangy k označení teritoria – zanechání značky v městských oblastech. Gangy poté mezi sebou začaly soutěžit o to, kdo nejvíce „označuje“ svůj rajón – tedy kdo bude mít největší území. Právě z tohoto psaní značek, štítků (v angl. tag), vznikla praktika *tagování*.²⁶

Za jeden z prvních slavných tagů byl odpovědný Arthur Stace alias Mr. Eternity. Narodil se v Sydney roku 1884, měl krušné dětství s rodiči alkoholiky a alkoholikem se bohužel později stal i on sám. Po návratu ze služby v první světové válce vyslechl při návštěvě kostela kázání o věčnosti (v angl. eternity). To ho natolik zasáhlo, že začal dané slovo psát po zdech celého města. Nikdy s tím nepřestal, tento jednoduchý vzkaz s poselstvím psal celý život a policii se ho nepodařilo chytit. Jeho graffiti se stala velmi populárními, jeho totožnost však byla záhadou, která veřejnost velmi zajímala. Zemřel v roce 1967 na mozkovou mrtvici, k uctění toho muže a na oslavu jeho důležité zprávy bylo napsáno slovo eternity nad Sydney Harbor Bridge při oslavě začátku nového tisíciletí. [6]

Jednou z mnoha událostí, které přispěly k rozvoji graffiti, se stalo vyslání první umělé vesmírné družice Země – Sputniku 1 – na oběžnou dráhu Sovětským svazem v roce 1957. Američané těžko snášeli, že nebyli první ve vesmíru, a více si uvědomovali důležitost vědy a výzkumných objevů. Tímto počátkem kosmické éry se změnilo tehdejší nastavení vzdělávání. Matematika, fyzika a přírodní vědy dostaly vyšší prioritu na úkor humanitních věd, tedy na úkor předmětů, kde se mohly děti sebevyjádřit.²⁷ Navíc v letech 1950 až 1953 také probíhala válka v Koreji, po které nastala finanční krize a nezaměstnanost. Těchto několik událostí mělo velký dopad na běžné Američany a děti vyrůstající v té době, nátlak byl ohromný. Potřeba ventilovat mnoho obav a napětí podpořila rozvoj graffiti. Po roce 1960 tedy spousta mladých začala psát (angl. write) v ulicích, proto si říkali *writeri*. Zvolili si „street“ jména a tyto přezdívky a jejich nositelé: Taki 183, LSD OM, Dino Nod, Super Kool 223, Stay High 149, Phase 2, Phil T Greek a Junior 161 byli mezi prvními známějšími. New York City se nacházelo v ekonomické krizi jako mnoho dalších měst. Velkým tématem se také stalo přistěhovalectví, řešila

²⁶ Tagy jsou většinou jednobarevné a často bývají napsány jedním tahem.

²⁷ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 24.

(ale spíše neřešila) se spousta problémů. Generace mladých prožívala velkou frustraci z pocitu, že nejsou slyšet ani vidět, stejně jako jejich starosti. Právě přes graffiti si našli způsob, jak mohou komunikovat s celým městem (i mezi sebou). Kdokoliv se mohl vyjádřit o problémech vlastních nebo veřejných bez ohledu na pohlaví, rasu nebo vyznání. Graffiti tak podkopala převládající rasové předsudky, u zdí se totiž potkali bílí i černí, v té době segregování. Najednou vedle sebe tagovali lidé různé rasy a viděli, že jsou vlastně stejní. Většinu těchto děl vytvořili mladí nebo děti, mnozí writeři měli mezi 12 a 18 lety, což učinilo z graffiti jedním z mála uměleckých hnutí, které bylo započato dětskou tvorbou.²⁸ Graffiti jsou dále výjimečná v tom, že nevycházela z dějin výtvarného umění. Nereagovala na to, co bylo v umění předtím, jelikož vycházela z písma. Nejvíce se rozvíjela v oblastech, kde se muzea umění a galerie nenacházely. Navíc graffiti našla nejvíce příznivců mezi chudšími lidmi, kteří na návštěvu muzeí či galerií neměli peníze.

2.1. Počátek velké vlny v 70. letech 20. století

Filadelfie se udává jako místo vzniku novodobého graffiti.²⁹ Významní writeři té doby Cornbread a Kool Klepto Kid vzpomínají, že než začali s vlastní tvorbou, viděli postavu Kilroye po městě v různých stylech a jeho prostřednictvím se seznámili s graffiti. Cornbread, skutečným jménem Darryl Alexander McCray, se stal jedním z prvních writerů ve Filadelfii. [7] Stejně jako gangy svými graffiti vysílaly určitou zprávu, i on vytvářel tagy se svojí přezdívkou z podobného důvodu.³⁰ Také chtěl být znám, navíc daleko od domova toužil kolem sebe vidět něco známého. Cornbread v 70. letech vstoupil do společenského klubu, které v té době po Philadelphii přibývaly. Další členové klubu se dozvěděli o jeho aktivitě a připojili se k němu. Z tohoto klubu *Delta Phi Soul* se stala první graffiti crew (angl. skupina) ve Filadelfii.³¹ Později členové Delyty spolu s příslušníky klubu *Odigma Experience*³² utvořili první celoměstskou graffiti scénu (používá se anglický termín: citywide). Nejprve psali své tagy velmi jednoduše, s přibývajícými členy a sledováním práce ostatních se objevila touha po

²⁸ Ibidem, s. 52.

²⁹ I když si často lidé myslí, že to byl New York, ten sice přispěl přidáním barev, ale vše začalo právě ve Filadelfii.

³⁰ K vyváření samotného graffiti writer užívá (kromě fixů) hlavně cans, což jsou plechovky se sprejem. Cans mohou mít různě široké trysky, které zanechávají různě široké stopy.

³¹ Členové: Dr. Cool No.1, Took, Cool Cazz, Tee-Bop, Billy Bazz, Dutch a další.

³² Členové: Kool Klepto Kid, Chewy, Dr. Cool, Tity a další.

zlepšení – vznikaly kreativnější styly, které pomáhaly vynikat nad ostatními.³³ Právě z důvodu konkurence mezi jednotlivými writery i jednotlivými crew začala kvalita stoupat. Postupem času se ve Filadelfii vytvořil *Philadephia Gang Hand Style*, který vznikl napodobováním graffiti gangů. Raný styl byl k vidění po roce 1965, ve zdokonalené formě kolem roku 1970.³⁴ Písmo se protáhlo, až deformací „přehánělo“ – bylo nakloněno extrémně na jednu ze stran. [8] Styl se rozšířil prostřednictvím writera Topcat 126 do New Yorku, kde byl později spolu s mírnými úpravami přejmenován na *Broadway Elegant Style*. Graffiti nejdříve našla příznivce na Manhattanu,³⁵ poté v Bronxu (např. Stay High 149,³⁶ Dead Leg 167), kde bylo nejvíce graffiti k vidění kolem DeWitt Clinton High School a také Tracey Towers. Na škole High School of Art and Design se mnozí writeři naučili formální a technické dovednosti, studovali zde například Doze a Seen.³⁷

V roce 1969 se graffiti v newyorských ulicích objevovala s takovou frekvencí, jakou město ještě nikdy nezažilo.³⁸ Kvantitu odstartoval Taki 183 – tento mladý kluk Demetrius bydlel na 183. ulici, proto si stejně jako mnoho ostatních zvolil a umístil dané číslo za svoji přezdívku. [9] Přátelil se s klukem jménem Phil, oba dva se svými kamarády zahlédli Julia 204, jak všude zvýrazňovačem píše svůj pseudonym. Phila to inspirovalo k vytvoření tagu Phil T. Greek, jelikož všichni byli potomci přistěhovalců z Řecka, Kuby a dalších států, chtěli tedy dát ostatním najevo, odkud pochází a kdo jsou, prostřednictvím graffiti. On i Taki 183 své přezdívky umísťovali na rozmanitých místech po cestě do školy i ve volném čase. Demetrius tak činil i při doručování zásilek, čímž si přivydělával. Kvůli větší rozloze, po které se pohyboval při své brigádě, se jeho tag objevil po městě ve větší míře.³⁹ Po letních kurzech umění vytvořil velmi komplikovaný a časově náročný tag pomocí štětce a barvy v blízkosti svého domu. Toto dílo ho proslavilo a získal za něj uznání. Ostatní ho chtěli překonat, jelikož viděli, že lze

³³ V graffiti stejně jako v umění existuje napodobování či imitování umělců a jejich děl. Inspirování se prací ostatních a vypůjčení prvků či designu druhých byla a stále je běžnou věcí. Těžko se tedy určuje, kdo s čím přišel první, jelikož jejich díla jsou propojena.

³⁴ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 52.

³⁵ Zde mezi prvními například LSD OM, někdy pod tagem LSD3.

³⁶ Pravým jménem Wayne Roberts (někdy také Overdose, Voice of the Ghetto), narozen v roce 1950. Začínal kolem roku 1969, tehdy se stylem old-school. Postupně se stal legendou, spolupracoval na knize *The Faith of Graffiti*. Po pauze se v padesáti letech vrátil na scénu.

³⁷ Dále například: Hoy 56, Tabu, Cliff 159, Chi Chi 133.

³⁸ I když problém s tagováním prostředků veřejné dopravy začal už kolem roku 1920.

³⁹ Taki 183 jako důvod, proč tagoval v tak velké míře, uvedl rozhořčení, které měl po prezidentských kampaních v roce 1968. Všude totiž zbyly plakáty, nálepky a transparenty. Myslel si, že když veřejní činitelé mohli takto zaplavit město, proč by nemohl on.

graffiti dělat jinak, kvalitněji.⁴⁰ Ovlivnil druhé i tím, že nepsal pouze po zdech, ale úplně po všem, tedy i po objektech, které se hýbaly. Změnil vnímání graffiti jako značení území. Vlivem těchto událostí si ho všimly New York Times v roce 1971, které vydaly 21. července 1971 první rozhovor s člověkem tvořící graffiti (*Taki 183 spawns pen pals*).⁴¹ Článek odstartoval boom graffiti. Informoval o novém fenoménu, pro nějž to byla nejlepší forma reklamy.

2.2. New York City: první léta

V roce 1971 neexistovala ochrana objektů a sankce za vandalství v takové míře, aby zastavila příliv graffiti. Města na takový boom nebyla vůbec připravena. Tagy a nápisy byly po celém New Yorku – od výloh, zdí budov až po dopravní prostředky. Občanům města nový fenomén vadil, nelíbil se jim. Také panovalo zděšení a strach, protože dříve graffiti znamenala předzvěst nebezpečí a zločinu – právě kvůli propojení s kriminálními gangy.⁴² Gangsterské skupiny ale svoje graffiti neumísťovaly na objekty, které se hýbaly. Právě kvůli hlavnímu účelu – šlo jim o vyznačení rajónu, graffiti se tedy spíše objevovala na „hřištích“, která gangy prohlašovaly za vlastní. V tom byl rozdíl, jelikož writeři tagovali autobusy,⁴³ metro nebo doručovací dodávky a nákladní auta – městem pohybující se objekty znamenaly nejvhodnější cíle ze všech. Nejvíce tento účel splňoval newyorský systém metra, který prostupoval všechny čtvrtě. Zahlédnout tagy a jejich vyšší level *throw-ups* mohl tedy každý.⁴⁴ [10] Jak sprejerů přibývalo, strhl se boj o nejlepší umístění, která autorům mohla přinést respekt mezi ostatními. Jedním z takových míst byla přední část vlaku či metra, které představovalo nejlepší možnost rozšíření tagů writera mezi ostatní. V podzemí New Yorku proti sobě najednou stáli sprejeři, kteří bojovali o své místo na výsluní, a správa metra, která se jim v tom snažila zabránit. Široký panel na boku vlaku se později dostal na nejvyšší příčku cílů, především kvůli dobré viditelnosti. V létě roku 1972 kromě graffiti se zahuštěnými obrysy přibývalo mnoho novinek a trendů. Hondo a Super Kool 223 předvedli něco

⁴⁰ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 57.

⁴¹ On sám neměl zájem být umělcem, o přidání barev jevil pramalý zájem. Nicméně se kvůli své působnosti v počátcích novodobého graffiti stal legendou.

⁴² V té době např. Savage Nomads, Young Galaxies a Black Spades.

⁴³ Na autobusy se zaměřovali tito writeři: Snake, Stitch, Clyde, Cat 87, Ray-B, Eddie 181.

⁴⁴ Jedná se tag větší rozlohy, vytvořený extrémně rychle, a proto většinou zredukovaný na jednoduchá písmena s použitím dvou barev. Účelem není snaha o styl či kvalitní provedení, ale spíše umístění na neobvyklé místo.

nevídaného a ukázali ostatním, kudy se dále v graffiti vydat. Jako první posprejovali celý vagón, což se nazývá *wholecar*.⁴⁵ Rozhodli se tak a vykonali to z prostého důvodu, aby jim vlak a místo nezabrali ostatní. Najednou byl vidět značný rozdíl mezi jejich rozsáhlým dílem (s přezdívkami) přes celou stranu vagónu a ostatními menšími tagy. Ostatní „kolegové“ si toho samozřejmě všimli a velmi je to zaujalo. Viděli podstatný rozdíl a nové možnosti, které tento objev otevřel. Takto vzniklo *bombing wholecar*.⁴⁶ Sprejeři, kteří předtím setrvali na ulicích, změnili názor a zaplavili tunely metra.⁴⁷ Popularita *wholecars*, která započala kolem roku 1973, se masivně rozšířila v následujících dvou letech.⁴⁸ [11]

2.3. Exploze možností

Lee způsobil revoluci v graffiti svým pojetím *wholecar*, jeho vagóny vypadaly spíše jako nástěnné malby (angl. mural) než cokoli předtím.⁴⁹ [12] Díky tomuto přirovnání se začaly velkoplošné malby vytvořené sprejem, válečkem či podobnými prostředky nazývat *murals*, tedy do češtiny nejčastěji překládané jako murály. Lee se jako jeden z prvních rozhodl promítnout do svého díla více ze sebe samého než pouhé jméno. Vyjadřoval osobní názory a myšlenky: strach ze smrti, obavy z bankrotu ve městě.⁵⁰ Toto byly velmi neobvyklé tendence v graffiti šestnáctiletého kluka, který na rozdíl od ostatních pracoval nejraději sám.⁵¹ Veřejnost byla fascinována jeho zprávami o sociálním a environmentálním úpadku.⁵² Pouze písmem se už tedy nedaly naplno vyjádřit myšlenky a poselství tvůrců, najednou písmo spíše omezovalo a nenaplnovalo potřeby

⁴⁵ Pokud je pomalovaná pouze část vagónu – jedná se o panel (namalováno pod okna), rozlišuje se top to bottom (graffiti pokrývá i okna) a end to end (vagón bez oken).

⁴⁶ Bombing znamená v terminologii graffiti rychle něco vytvořit, rychlost je většinou nutná kvůli nelegálnímu prostředí, ve kterém se dané graffiti vytváří.

⁴⁷ Reakce veřejnosti na fakt, že se z graffiti stal takový fenomén, na sebe nenechaly dlouho čekat. V říjnu roku 1972 starosta New York City Lindsay podepsal antigraffiti zákon, záhy vznikla první graffiti operační jednotka a bylo ustanoveno nelegální činností nosit barvy ve spreji do veřejných budov a na veřejná prostranství.

⁴⁸ Iz The Wiz je velmi známý tvůrce *wholecars*, počet „jeho“ vlaků je obrovský. Ikonou se stal také Blade, považován za jednoho z nejdůležitějších tvůrců subway-graffiti.

⁴⁹ Lee a jeho kamarádi – hlavně jejich práce – si zahráli ve filmu *Stations of the Elevated*, 1979 nebo 1980, režisér Manfred Kirchheimer.

⁵⁰ Lee Quinones se narodil roku 1960 v Portoriku, vyrostl ale v New Yorku. Specializoval se na subway-graffiti, v roce 1976 posprejoval najednou deset vagónů bez jakékoliv pomoci. Dopravní podnik nechal jeho slavnou soupravu vagónů běžet dále v systému a graffiti neodstranil. Získal reputaci a uznání, že dokonce ostatní writeři přes jeho díla nesprejují. Také jako mnozí přešel k malbě na plátna.

⁵¹ Občas ale udělal výjimku, spolupracoval s Fabulous Five crew of Doc a writery jako Slave, Slug či Mono.

⁵² Později například Medusa Gallery v Římě vystavovala jeho práci v roce 1979. Tato galerie byla jednou z mála institucí, které se do roku 1979 pokusily vystavovat graffiti.

kreativnějších writerů. Netrvalo tedy dlouho a graffiti se přesunulo od tradice sebevyjadřování pomocí písma k zapojení obrázků, postav a dalších prvků. Zvětšila se také velikost, z tagů a throw-upů se staly *piecy* (angl. kus),⁵³ které nabízely nové (nejenom umělecké) možnosti. Tato nová kategorie se stala jednou z tradičních forem graffiti, *piecy* se řadí k tagům jako standardní forma psaní. Writeři mohli doopravdy předvést své schopnosti, jelikož zde se mohlo objevit i pozadí, později se připojilo stínování. Najednou už nešlo pouze o rychlost a atraktivní místa, zde se kladl důraz na technickou náročnost a celkový vzhled.

Autory prvního *piecy* se stali Super Kool 223 a Wap v roce 1972. *Piecy* se v průběhu let stále zvětšovaly, navíc writeři rozšiřovali své „kusy“ o různé grafické prvky, včetně geometrických tvarů, šípů, teček a pruhů. V této kategorii existují dva hlavní styly: rovné písmo (v originálu *straight letters*) a divoký styl (*wild style*).⁵⁴ [13] [14] Oba dva se staly základem pro nespočet podkategorií stylů nápisů. Vývoj graffiti se zde ale nezastavil, naopak běžel stále dál. Crew Ex-Vandals (členové Dino Nod, Wicked Gary a další) působící v Brooklynu a Queensu se stala slavnou nejenom z důvodu, že spolu s writerem Lazarem vytvořili *Brooklyn Handstyle* po roce 1970.⁵⁵ Navíc si totiž brzo uvědomili popularitu jednotlivých členů a jejich tagů. Usoudili, že mohou dosáhnout něčeho mnohem většího, když všichni budou psát jméno crew namísto jednotlivých přezdívek. Posunuli tak zvyklosti v této kultuře o kus dále, zavedli tradici, která trvá dodnes. Další, kdo povýšil graffiti na vyšší úroveň, byli Ebony Dukes. Skupina, po vstupu bratrů Staff 161 a AJ 161,⁵⁶ uskutečnila jedny z prvních „*pieců*“ na vysoké úrovni, ve kterých se písmena setkávají s postavami, obrázky, znaky (v angl. characters). Reakce na jejich provedení a styl se šířily hlavně po Bronxu a okrajích Manhattanu, v malém množství i po Brooklynu. Mezi dalšími writery, jejichž díla nová vlna zasáhla, byli Killer, Super Strut, Lil Hawk 149, Jive 3, Pro Soul, Dice 198, Wasp, Chris170 a Pistol. Flint 707 a Priest 167 připojili navíc ke svým dílům 3D efekty. [15]

V New Yorku Topcat 126 propracoval *Philadelphia (Gang) Hand Style*, umožnil tedy Newyorčanům náhled do scény ve Filadelfii, kde writeři jako Cornbread a Kool Klepto Kidd byli aktivní už asi po dobu pěti let. Do historie graffiti patří také objev a

⁵³ Název vznikl zkrácením anglického slova masterpiece.

⁵⁴ Eric Felisbret, *Graffiti New York*, China 2009, s. 120.

⁵⁵ Další známé crew té doby: Independents (INDS), Ebony Dukes, Fabulous 5ive, Public Animals a Fantastic Partners.

⁵⁶ Někdy také působící pod pseudonymem All Jive.

zapojení barev, které se odehrálo právě v době kolem roku 1973. Phase 2 ukázal ve svém díle řadu nových konstrukčních prvků a detailů, mimo jiné právě zapojení barev do malovaných kapek a stříkanců. [16] Jeho inovace ovlivňují graffitovou tvorbu až do dnešních dnů. Postupně dalšími a dalšími pokusy Phase 2 zjistil, že struktura vícebarevného písma spolu s obrysy a siluetami přináší do designu graffiti mnohem více možností, než původní černé či černobílé zobrazení. Teoretikové graffiti tvrdí, že jestliže graffiti-writing nebylo uměleckým hnutím již samo sebou, stalo se jím po inovacích právě tohoto tvůrce.

2.4. Graffiti legálně

Ve Filadelfii v naději, že se přeměruje energie writerů, vznikl v roce 1971 Graffiti Alternatives Workshop (GAW), vedený Sandy Rubinem a Bobem Riverou. GAW představoval alternativu a zapojení do uměleckých projektů města.⁵⁷ Některým graffiti-umělcům se to zalíbilo, připojili se například Kool Klepto Kidd, Cold Duck, Cool Earl a mnoho dalších. Tento odlišný přístup k redukci nelegálního graffiti se ve Filadelfii velmi dobře uplatnil. Legální, tedy povolené graffiti se stalo běžným nástrojem v boji proti nelegálnímu.⁵⁸ Tento přístup učinil zmíněné město výjimečným mezi ostatními, které se jím brzo inspirovaly. O rok později v New Yorku Hugo Martinez založil United Graffiti Artists (UGA), členy se stali například Henry 161, Stitch, SJK 171, Coco 144, v roce 1973 dále Phase 2, Lee 163 a Wicked Gary. [17] V studiu UGA se také konaly jedny z prvních výstav a akcí, které byly spojené s graffiti.⁵⁹ Studio se stalo pro veřejnost prvním trvalejším zdrojem informací ohledně graffiti.⁶⁰ Zdrojů a možností setkat se s tvůrci této kultury přibývalo. Hlavním tématem New Yorker magazínu se v roce 1973 stalo právě graffiti, čtenář si mohl přečíst i interview s writery. Ve stejném roce se už tato vizuální subkultura a její členové účastnili kulturních akcí oficiálně, např. obyvatelé New Yorku mohli v City Center navštívit balet, při kterém tanečníci Joffrey Ballet tančili na jevišti spolu se sprejujícími umělci. [18] Jednu z prvních odborných uměleckých kritik uveřejnil Peter Schjeldahl pro New York

⁵⁷ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 78.

⁵⁸ Umělci z GAWU dostali zakázku na vytvoření nové přední fasády Muzea umění ve Filadelfii.

⁵⁹ UGA otvírala hlavní show v Razor Gallery v SoHo, uskutečněnou 4. září 1973.

⁶⁰ UGA se hodně rozrůstala, byla více exkluzivní a vedení si pečlivě vybíralo budoucí členy. Dále vznikli Nation of Graffiti Artist zakladatele Jacka Pelsingera, kteří na rozdíl od UGA vítali všechny.

Times,⁶¹ později psal i pro další magazíny, jelikož se graffiti v té době stalo hitem a o články byl velký zájem. UGA a Martinez realizovali mnoho průkopnických projektů s umělci a galeriemi.⁶² Při těchto událostech se ale začal odhalovat problematický vztah mezi graffiti a penězi. Navíc graffiti, přesunutá ze svého přirozeného prostředí ulice či metra do galerijního prostoru, působila zvláště. Vzniklý rozpor řešili kurátoři různě, do nynějšíka panují otázky ohledně prezentace graffiti a street artu mimo jejich přirozené prostředí. Galerie má svůj vlastní systém a přístup k dílům, dosti vzdálený víceméně svobodnému graffiti. Mike 171 prohlásil okamžik, kdy se poprvé prodalo první graffitidílo, jako zlomový. Některým writerům vzala tato událost čistotu a ryzost graffiti a potěšení z toho, co dělají.⁶³

2.5. New York City: po roce 1973

Mnozí z první generace writerů už ukončili svoji éru, někteří ale na dynamicky měnící se scéně pokračovali. Fascinace médií vznikajícími „subway-graffiti“ v letech 1974–1979 přetrvávala. Snímek *Přání smrti* přinesl mnoha writerům, kteří se na filmu podíleli, velkou popularitu.⁶⁴ V roce 1974 dokumentoval fotograf Jon Naar newyorskou subway scénu v knize *The Faith of Graffiti*; text této první knihy o graffiti napsal Norman Mailer.⁶⁵ [19] Do zmíněných let se datují počáteční pokusy s *bubble letters*, tedy s „bublinovým“ kulatým písmem. [20] Pretty Boy, Popcorn, Kap a Johnski byli jedněmi z prvních úspěšných experimentátorů. Bubble letters ale nebyly jedinou novinkou na scéně. Přínosem Klub City Decorators (KCD) se stal pestrobarevný styl, známý jako *New Yorker*; používající bubble letters, který se z Filadelfie rozšířil do New York City. Writeři o zmíněné éře říkali, že dříve stačily dvě tři plechovky na celou noc, ale jak se graffiti stávalo větším a barevnějším, sprejů už bylo potřeba více. Od „wholecar“ následoval jen krůček k celému pomalovanému vlaku či vagonové soupravě, tedy *wholetrain*, řečeno terminologií writerů. [21] Caine a jeho přátelé Dime 139 a Roger vytvořili něco dříve nemyslitelného – celou vlakovou soupravu, tedy 11 vagonů posprejovaných odshora až dolů, pokryli hvězdami, v USA představujícími

⁶¹ Výtvarný kritik a básník se narodil v roce 1942.

⁶² Později také nastaly problémy v důsledku, že sprejerům se nelíbilo, jaké umělce UGA přijímala. Domnívali se, že opomíjí Afroameričany.

⁶³ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 88.

⁶⁴ Režie Michael Winner, 1947.

⁶⁵ Mailer čerpal titul knihy z rozhovoru s writerem Cayem 161.

motiv svobody.⁶⁶ Námět si zvolili následkem bankrotu, který zasáhl celé město. Vlivem bankrotu docházelo k velkému propouštění zaměstnanců, krize se dotkla více společenských vrstev. Writeři se chtěli ozvat, dát najevo nesouhlas. Přáli si, aby běžní lidé viděli jejich reakci a poselství, že jsou v tom všichni. V průběhu dalších let se spojení postav, tvarů a písmen stalo běžným nejenom v subway-graffiti. Nové prvky, které také zároveň velmi dobře poutaly pozornost kolemjdoucích, se rozšířily i na ulice. Legendární Tracy 168 byla jako jedna z prvních snadno od ostatních rozpoznatelná svým autoportrétem s extravagantními brýlemi a širokým úsměvem. Writeři čerpali podněty z různých zdrojů, např. Cliff se inspiroval postavkami z komiksů a „Sunday funnies“ v novinách. Caine maloval rockové hvězdy, jako například Alice Cooper. Během pár let se graffiti posunulo k velmi složitému, téměř nečitelnému písmu. [22] Originální postavy, motivy a znaky, které z nich měly vyčnívat, ale byly k poznání vždy.

2.6. Z New York City do celého světa

Bylo jen otázkou času, kdy a jak se graffiti i jako součást hip hopu rozšíří do světa. Vystopovat přesně, kdo či co mohlo za masivní rozšíření, je nemožné. Stalo se tak souhrnem mnoha událostí a činností více lidí. Jedním z důležitých médií se stala v roce 1981-1982 vydaná kniha *Getting Up: Subway Graffiti* v New Yorku podle disertační práce Craiga Castlemana, jemuž pomáhala jeho poradkyně, antropoložka Margaret Mead. V publikaci nejenom vysvětlil procesy v graffiti, ale také systém hodnot a terminologii. Dalším se stal Henry Chalfant. Tento sochař, vzdělán v Stanfordu, se přestěhoval v 70. letech do New Yorku a našel studio v Soho.⁶⁷ Tehdy byl v galeriích populární především minimalismus, Chalfantovi ale nevyhovoval, nezalíbil se mu. Hledal něco s větším emocionálním jádrem. Zaujalo ho subway-graffiti, které začal fotografovat v roce 1976. Na výstavě v OK Harris Gallery v roce 1980 se setkal s fotoreportérkou Marthou Cooper.⁶⁸ Spojili se a vytvořili knihu *Subway Art*, která měla společně s filmy *Style Wars* (1983, Henry Chalfant a Tony Silver) a *Wild Style* (1982-3,

⁶⁶ Dopravní podnik to zjistil další ráno a graffiti odstranil, celé dílo tedy nebylo vyfotografováno a zaznamenáno.

⁶⁷ Jeho studio se stalo důležitým místem setkávání pro writery, se kterými začal spolupracovat velmi těsně a to v době, ve které si moc lidí k sobě nepouštěli. Půjčoval jim své umělecké knihy a writeři mu naopak oznamovali, kdy a kam půjdou „udělat“ vlak, aby si jejich práci mohl dobře vyfotit.

⁶⁸ Tato fotoreportérka našla cestu ke graffiti přes neobyčejně talentovaného writera Dondiho. U kultury graffiti působí dodnes, stále fotí a publikuje.

Charlie Ahearn) největší vliv na generaci tvořící po roce 1984. [23] Snímek *Style Wars* učinil z writera Seena v té době asi nejslavnějšího sprejera na celém světě. Dokument se totiž promítal nejenom po celé Americe, ale byl dostupný i na ostatních kontinentech. Navíc v těchto letech kromě městského prostoru neexistovalo mnoho možností, jak se setkat s graffiti kulturou. Většina writerů tedy znala tyto tři tituly nazpaměť.

2.7. New York City: léta 1980 – 1987

Do roku 1975 vypilovali Seen a jeho United Artist crew (členové: Sin, Mad, Pjay, Duster) do harmonického celku základní prvky graffiti: písmo, znaky („characters“) a pozadí.⁶⁹ Jejich kolegové vzpomínají, že málokdo měl v té době natolik profesionální graffiti jako oni. Pro mladé writery se stali velkou inspirací. Marc Edmond aka Ali vytvořil poblíž 106. ulice místo pro setkávání členů graffiti kultury. Později zde vznikl známý prostor pro propojení graffiti a okolního světa – tedy nejenom místo setkávání různých crew.⁷⁰ Centrum navštěvovali také lidé mimo kulturu, např. novinář Steven Hager, kurátor Diego Cortez, umělci Keith Haring a Jean-Michel Basquiat, a mnoho dalších. Důležitou událostí se stala také v prosinci roku 1980 konaná výstava *Graffiti Art Success*. Kurátorem se stal známý writer Crash, který přizval své kolegy: například Daze, Futura, Noc, Mitch 77, Lee a další. Poté začaly přibývat oficiální akce s účastí graffiti. Lee sprejoval ve videoklipu rockové skupiny Blondie (píseň *The Rapture*, 1981) a také se připojil k prestižní akci v Kasselu Documenta 1983. Newyorské galerie Fun Gallery, 51X a Mudd Club pořádaly výstavy s graffiti opakovaně. Show *Arte de Frontera* přenesla dokonce v roce 1983 díla několika umělců do Boloně. A obecně graffiti-umělci začali více cestovat po Americe i po zbytku světa.⁷¹ Důsledkem této skutečnosti se styly a prvky více promíchávaly. Vývoj graffiti se na daném území tedy „narušoval“. Někdy došlo k výrazné proměně a obohacení, občas to ale poškodilo génia loci místního graffiti.

V této době se začalo mluvit o post-graffiti. Mnozí tvrdili, že nastala další fáze vývoje. Výrazně se změnila doba a podmínky. Sidney Janis Gallery na 57. ulici v

⁶⁹ Pojem characters je těžko přeložitelný a v graffiti terminologii zahrnuje několik významů, například to mohou být postavy, loga, značky a symboly atd.

⁷⁰ Například Soul Artists a jejich mladší bratr RTW.

⁷¹ V roce 1984 Phase 2, Delta a mnoho dalších odcestovali do Vídně malovat trolejbusy.

prosinci 1983 pořádala skupinovou výstavu *Post-Graffiti* s writery jako Futura, Lee, Crash, Daze, Pink a Toxic společně s Jean-Michelem Basquiatem, Keithem Haringem a Kenny Scharfem. Poslední tři jmenovaní se stali tvářemi graffiti kultury, ve skutečnosti nikdy netvořili subway či train graffiti, což pro mnoho sprejerů znamená být skutečným writerem.⁷² Po roce 1984 přibýlo filmů s tematikou graffiti, např. *Breakin Dreams Don't Die*. Ale žádný už neměl takový dopad a autenticitu jako *Wild Style* a *Style Wars*. Tyto snímky napomohly obrovskému šíření graffiti. Stejně jako snímky, vzrůstal i počet knih – v roce 1987 Henry Chalfant a Jim Prigoff vydali sequel knihu *Spraycan Art*, ve které bylo možné vidět rozšiřování graffiti do světa. Po roce 1985, do něhož se graffiti writeři stali vydělávajícím celebritami, sloučení společnosti a galerií s graffiti pomalu končilo (rozchod byl vzájemný).⁷³ Haze se k tomu vyjádřil: „*I began to feel like the key to being accepted in that gallery world was so politically inconsistent with where we had come from and what we had stood for*“. Dále vyslovil názor mnoha sprejerů: „*Writing on a train was such a revolutionary act but the context was so much a part of the meaning, when you take that same thing out of context, put it on canvas, and hang it on a wall, sometimes it works and sometimes it does not*“.⁷⁴ Writer Case byl trochu tvrdší v tvrzení: „*Art is for galleries, graffiti is for trains*“. Rozdíl mezi graffiti v galeriích a na nelegálních plochách spočíval především v času na práci. Což byl hlavní problém, který writerům vadil. Když se sprejuje na nelegální plochu (třeba na vlak), jde vždy hlavně o čas – o to emocionálněji se maluje a malé nedokonalosti, způsobené nedostatkem času, k tomu patří. Protikladem je ale galerie, kde na práci mají umělci mnohem více času. Také přístup ke graffiti dílům bývá odlišný: v galerii lidé zkoumají díla pečlivěji – i jiná vzdálenost pro vnímání, mohou se totiž různě přiblížit – na rozdíl od graffiti v metru, či na ulicích, kde nemají pozorovatelé takové možnosti. V Americe docházelo k přehodnocování výstav s graffiti a vůbec graffiti, protože jejich status novinky už pomalu vyhasínal. Tržby rostly pomaleji, spíše klesaly. Mnozí sběratelé graffiti-děl si v této „krizi“ po roce 1980 dělali starosti o své sbírky a hlavně o peníze do nich vložené.

⁷² Subway-graffiti bývá totiž nejvíce ceněnou disciplínou. Kdo chce být něco znamenat, musí mít za sebou „udělaných“ pár vlaků. Na absolutním vrcholu žebříčku je oneman wholecar nebo-li jeden vagón udělaný pouze jedním autorem.

⁷³ Někteří graffiti-writeři uspěli v galeriích, nikdy to ale nebyli „serious players on the train lines“ jak oni sami říkají. Právě mnoho těchto seriózních tvůrců subway graffiti nikdy nevystavovalo kvůli tomu, jak svoji práci chápali – nepřenositelnou z metra do galerie.

⁷⁴ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 132.

Nejen kvůli mnoha důvodům a obavám se jich začali zbavovat. Ve světě ale graffiti slavila úspěch.

3. Svět a graffiti

3.1. Severní a Jižní Amerika

Graffiti nejprve našla své příznivce v Evropě a Kanadě, do Asie a Jižní Ameriky zavítala později. Vznik internetu sehrál klíčovou roli ve vývoji a historii, někteří ho vítali jako možnost poznat další techniky a styly. Internetová stránka Art Crimes spojila fanoušky a také tvůrce graffiti a jejich díla z celého světa. Mnozí si začali vytvářet vlastní stránky s archivem děl, alespoň tedy v nějaké podobě se graffiti uchovala. Stinnou stránkou se stalo narušení vývoje jednotlivých míst, styly se promíchaly.

Graffiti se objevila v Kanadě už v roce 1984 v důsledku blízkosti s USA. Richard Hambleton, narozen v roce 1954, se udává za jednoho z otců graffiti na kanadském území. Jeho jméno se nejvíce skloňuje s postavou Shadowmana. [24] Každá malba představuje siluetový obraz určitého člověka, jednotlivé malby se tedy liší. Postupem času byly „stíny“ k vidění nejen v severní Americe, ale také v Paříži, Londýně a v roce 1984 na Berlínské zdi. Tento umělec vždy velmi dbá na umístění svých děl, jelikož mu jde o maximální dopad na nic netušící kolemjdoucí.

V jižní Americe se nový druh vizuálního vyjádření objevil později, k největšímu rozvoji v dnešní době dochází na území Brazílie. Sao Paulo a Rio de Janeiro se uvádějí jako centra místního graffiti.⁷⁵ Brazilská scéna patří k nejvíce dynamicky rozvíjejícím se na světě, její vliv stoupá navzdory statutu nováčka v oboru.⁷⁶ Průkopník graffiti kultury Vitché je aktivní už od roku 1987. Svými výtvary zve kolemjdoucí k zamyšlení, často do nich umisťuje masky, které v jeho díle mohou mít více významů, ale často mají symbolizovat povrchnost lidí. Za dalšího průkopníka bývá považována také Nina tvořící od roku 1990. Říká, že byla odrazována od streetartové tvorby učitelem na výtvarném kurzu a později i na vysoké škole, přesto ale s graffiti začala a v této oblasti vytrvala. [25] Podařilo se jí v především mužské konkurenci se prosadit, stala se například jedním ze čtyř umělců, kteří na pozvání majitelů vytvořili novou fasádu starého hradu Kelburn ve Skotsku. Výjimečnému uměleckému počínu se dostalo velké podpory a uznání od turistů i místních. Dílo jedné z nejznámějších ženských writerek v Brazílii obsahuje především inspiraci faunou a flórou. Její práce mají úmyslně až dětsky naivní

⁷⁵ V Sao Paulu vznikl kryptický a prodloužený styl psaní.

⁷⁶ Také zde vytvořili nový styl bubble-letters.

podobu, kterou chce poukázat na krásy kolem nás.⁷⁷ Důležitou postavou pro rozvoj v Brazílii se stal také Binho. Jeden z prvních latinskoamerických sprejerů vydává magazín *Documento Grafite* a organizuje akce spojené s graffiti. Další autor Sonik je typem umělce, v jehož díle se dají rozeznat vlivy rodné země. Snaží se, aby jeho pestrobarevná graffiti ovlivněná Brazílií upoutala kolemjdoucí a podnítila jejich fantazii. Sonik cestuje a tvoří po celém světě. Většinou svoji práci v cizí zemi pojme jako individuální projekt, ve kterém vezme v potaz rozdílnost jazyka a odlišné prostředí dané země. To Does ze Sao Paula kombinuje vlastní wildstyle a inspiraci indickým písmem spolu s arabskými dekorativními prvky, svůj styl si pevně buduje od roku 1988. V jeho pozdější tvorbě se objevují i abstraktní vlivy.

Kromě Brazílie se více rozvinula graffiti kultura i v Argentině, Chile a v Mexiku. Acamonchi, pravým jménem Gerardo Yepiz, vytváří díla inspirovaná underground kulturou v oblasti kolem hranic Mexika a Ameriky. V minulosti spolupracoval například s Shepardem Faireyem. Nyní se více zaměřuje na rodnou zemi a její historii, v jeho novější práci je patrná snaha komentovat a různě transformovat mexickou populární kulturu. Nejznámější graffiti-umělci z jižní Ameriky jsou dvojčata tvořící pod společnou přezdívkou Os Gemeos.⁷⁸ Bratři ze Sao Paula tvoří osobitá díla mixující fantasy a „comic-book“ styl. Do umělecké tvorby promítají vlastní zkušenosti, emoce a také názory na umění. Os Gemeos si vytvořili nebyvale originální a dobře rozeznatelný styl. [26]

V USA je také řada významných a jedinečných umělců, například Bask se inspiruje prostředím měst a kulturou. Osvojil si nápady mainstreamových umělců k vytvoření vlastního stylu post-graffiti. Jeho díla mají často politický či sociální element. Často dekonstruuje populární loga a jejich zasazením do nového významu analyzuje společnost.⁷⁹ Další Američan Fernando Carlo alias Cope 2 založil známou skupinu Kids Destroy (KD), nyní jako Kings Destroy nebo Killa Dogs. Na scéně působí od roku 1979 a stal se důležitým tvůrcem na americké scéně. O svém typickém wildstyle graffiti napsal autobiografii *Cope 2: True Legend*.

⁷⁷ Nicholas Ganz, *Graffiti World – New edition*, Singapore 2009, s. 83.

⁷⁸ Slovo gemeos znamená v portugalštině dvojčata.

⁷⁹ Bask má český původ, emigroval s rodiči z Čech ještě jako malý. Do Ameriky se odstěhovali z důvodu komunistickému režimu v Československu.

Jedním z prvních writerů, kteří vystavovali v zahraničí byl Daze.⁸⁰ Vystudoval School of Art and Design, kde ho spolužáci seznámili s graffiti kolem roku 1976. Později ho oslovila olejová malba a částečně se přesunul k malování obrazů o životě v New Yorku. Podobně jako Daze se Dzine nevěnuje jen sprejování, ale začal používat různé techniky, které mu pomáhají uskutečnit jeho umělecké cíle a záměry v širokém poli jeho zájmu. Pravým jménem Carlos Rolon si postupně vypracoval abstraktní styl, který vznikl následkem studia neoabstraktních expresionistů. Díla dalšího amerického umělce Labrony představují mix inspirací. Především studium dějin umění a jeho vlastní představivost se podepsaly na skutečně výjimečných uměleckých dílech, která mají nespornou uměleckou kvalitu. Jeho pronikavé portréty zapojené do různých někdy geometrických kompozic lze pro jejich poutavost a sílu velmi dobře rozeznat od ostatních. [27]

Minulé a současné graffiti se ve svém díle snaží propojit Tony Curanaj alias Sub. Pracuje s význačnými prvky 90. let, které kombinuje s dnešními technikami a možnostmi. Do jeho děl se promítá láska ke klasické, realistické malbě a technikám mistrů 19. století, která tohoto Newyorčana dovedla ke studiu kreslení a výtvarného umění. Sub se stal také úspěšným ilustrátorem, ale stále občas maluje murály různě po světě. Další mimořádnou osobností, kterou zrodila newyorská scéna, je Don Leicht.⁸¹ V jeho díle je zřejmé, že klíčovým tématem je pro něj snaha zastat se Latinoameričanů, Indiánů a Afroameričanů. Poukazuje na jejich postavení ve společnosti, kvůli kterému čelí ekonomickému a sociálnímu znevýhodnění. Prostřednictvím graffiti reaguje na fakt, že vlády neudělaly nic pro zmírnění těchto problémů. Velmi známým se stal také Shepard Fairey (Obey Giant), který se narodil v roce 1970 v Jižní Karolíně. Vystudoval uměleckou školu Rhode Island School of Design v roce 1992 a po jejím absolvování založil polygrafickou firmu Alternate Graphics, která se zaměřovala na nálepky a trička. Dále ale pokračoval v tvorbě nelegálního graffiti. Tedy jako jeden z mála neopustil sféru nelegálního umění pro kariéru v uměleckém průmyslu. Nejvíce proslul svou kampaní na podporu Baracka Obamy v prezidentských volbách v roce 2008.

⁸⁰ Podílel se na výstavě v Pitkin Thropus Gallery v Tokiu.

⁸¹ V New York vzniklo jedno z nejproslulejších míst (věnovaných graffiti) na světě – 5 Pointz.

V Americe se někteří streetartoví umělci specializují na písmo, mezi takové patří Espo alias Steve Powers. V typografii kromě něj také dominuje na americkém území The Reader a Jurne.

V minulém století byli za nejznámější graffiti-umělce považováni Jean–Michel Basquiat a Keith Haring. První z nich ale praktikoval graffiti jen část svého života. Do jeho tvorby se promítlo nesnadné dětství a mládí. Po rozpadu jeho rodiny a umístění matky do zařízení pro duševně choré utíkal často z domova. Otec ho po určité době přestal hledat. Pak žil na ulici s lidmi v podobné životní situaci. Začínal s ručně malovanými tričky a pohlednicemi. První graffiti vytvořil spolu s kamarádem Al Diazem pod přezdívkou Samo. Po třech letech jejich spolupráce, ve kterých se stali známými, se rozešli z důvodu rozdílných názorů na společnou uměleckou tvorbu. Už v roce 1960 byl Basquiat slavným umělcem. Na jedné umělecké akci se setkal s Andym Warholem, jenž mu nabídl spolupráci. Na výstavě *The Times Square Show* už se podíleli oba. Začínal sice v graffiti, ale proslavil se jako významný neo-expressionista. Po roce 1985 užíval čím dál více heroinu také z důvodu psychické nemoci, kterou trpěl. Po smrti Andyho Warhola se jeho stav stále zhoršoval, zemřel v roce 1988 na následky předávkování drogami.

Keith Haring změnil původně studovaný komerční grafický design na Ivy School of Professional Art v Pittsburghu na studium výtvarného umění. Po přestěhování do New Yorku kvůli studiu School of Visual Arts objevil svět graffiti, který ho uhranul. Poté začal s vlastní tvorbou a spřátelil se s dalšími umělci, například právě s Basquiatem. Kromě své aktivity v graffiti začal později malovat na plátna, která prezentoval na různých místech, například i na ulicích či v klubech. Zastával názor, že umění by mělo být přístupné všem, ne jen (výlučné) elitě. Kolem roku 1980 si otevřel obchod a prodával reprodukce svého graffiti stylu na tričkách a plakátech.⁸² [28]

3.2. Evropa

Po roce 1980 se graffiti ve větší míře objevila i v Evropě v důsledku rozmachu hip hopu. Amsterdam a Madrid si přesto uchovaly podobu graffiti, která měla kořeny v punku. Nezávislá stencil scéna se vytvořila v 80. letech a například Paříž přinesla

⁸² Alexandra Kolossaová, *Haring*, Kolín nad Rýnem 2006, s. 92.

vlastní speciální styl stencil-graffiti. Progresivní evropští umělci představili mnoho inovací v této vizuální kultuře a vytvořili nové přístupy k umění ve veřejném prostoru.

Dánská graffiti kultura se začala vyvíjet kolem roku 1983, po televizním vysílání snímku *Style Wars*. Brzy se tato země stala známou pro odlišný styl písma zahrnující wildstyle, jenž například používají respektovaní writeři Swet a Bates.⁸³ Právě druhý jmenovaný je jedním z nejvlivnějších graffiti-umělců v Evropě. Patří do dua Great & Bates, kterému se v počtu a kvalitě děl vyrovná málokdo. Swet je představitelem starší scény v Kodani, inspiruje se klasickým newyorským wildstylem, jeho piecy občas až „explodují“ barvami.

Ve Švýcarsku se stal New York letter styl modelem podobně jako v Anglii, kterou právě již od roku 1983 velmi ovlivňovala graffiti scéna v USA. Vytvořila se zde velká komunita sprejerů, která se dodnes soustřeďuje v Londýně, Bristolu a Wolverhamptonu.⁸⁴ Postupem času se proměnily techniky, zvýšila se obliba stencils (tj. šablon) a plakátů. Průkopník birminghamské scény Juice 126 jako jeden z mála už od počátku své kariéry preferoval abstrakci. Často spolupracuje s Mac 1 či s Chinou, dalšími proslulými tvůrci anglického graffiti. Na neobyčejného a originálního tvůrce se během let také vypracoval D*Face. Tento umělec z Londýna si otevřel vlastní galerii, která se jako jedna z prvních soustředila na prezentaci a propagaci street artu. On sám se inspiruje popkulturou, pop artem a hlavně Royem Lichtensteinem. [29] Kromě street artu se věnuje také instalacím v ulicích. Na území Londýna se nalézají spousta vyhlášených míst s výskytem graffiti, příkladem může být graffiti tunel na Leake Street. Na tomto frekventovaném místě se často konají jamy a také Battle of Waterloo. Tunel se stal jednou z posledních legálních *halls of fame* v Londýně (neboli síní slávy). Na jihu města byl známý The Heygate Estate, který byl bohužel uzavřen pro přestavbu. V graffiti se totiž běžné stává, že legendární místa přestanou po pár letech existovat a nemohou být zachována pro budoucí generace. Místa jako Hackney u Regent's Canal, Markfield Park či Parkland Walk jsou naštěstí opakem a writeři zde mají dále možnost tvořit.⁸⁵

⁸³ Do starší generace s old-school stylem patří také Shame, Sketzh, Cres a Sabe.

⁸⁴ Právě z Londýna pochází proslulá evropská graffiti crew – The Chrome Angelz. Členové přiznávají, že na ně má velký vliv graffiti dalších tvůrců a především dějiny umění.

⁸⁵ Joe Epstein, *London graffiti and street art*, China 2014.

Nizozemská scéna oproti Anglii vznikla z punkového hnutí. Tato země spolu s Francií a Německem byla jednou nejdůležitějších v historii evropského graffiti. Amsterdam se stal jedním z prvních měst, která byla zasažena tagy a piecy. Město budovalo své místo na světové scéně již od 70. let. Jedna z prvních graffiti výstav mimo USA se konala právě v Nizozemsku poté, co sběratelé přivezli díla newyorského umělce Dondiho a dalších. Za významného nizozemského umělcem je považován například Karski. S graffiti začal v roce 1988. Studoval grafický design a výtvarná umění, poté si založil vlastní designové studio a pracoval například pro firmu Coca-Cola. Nyní pracuje jako umělec na volné noze a dále se věnuje street artu. Používá různé techniky, které vybírá a přizpůsobuje svým cílům. Oslovují ho nezvyklá témata – například zobrazení pohřešovaných dětí či mrtvých rapových hvězd.

Graffiti v Německu se vyvíjela od 80. let minulého století, přispěly k tomu filmy jako *Wild Style* a *Style Wars*. Hlavní roli na německé scéně mají Berlín, Mnichov a Hamburg. Berlín bývá dokonce považován za metropoli stylů v Evropě.⁸⁶ Německá Chilla Guerilla crew (CG crew) se snaží nezvykle kombinovat styl svých členů, kterým je například Kiam 77 (má 3D styl s přerušovanými liniemi). Jejich heslem je: „*The more you experiment, the further you come*“. Daimovo graffiti je dalším německým příkladem 3D stylu písma. Pozvedl plastické a fotorealisticke graffiti na novou úroveň, k čemuž mu dopomohlo studium umění ve Švýcarsku a inspirace surrealismem. Nyní se soustředí na plátna a kolektivní murály. V dnešní době zde asi nejvíce viditelným streetartovým umělcem je Tasso. Po pádu Berlínské zdi začal experimentovat s různými styly písma, později se ale proslavil právě jako streetartový umělec. Vyplnil „mezeru na trhu“ svými portrétovanými fotografiemi – technikou produkování fotografií pomocí barev ve spreji. V dnešní době tato už legenda střídá tvorbu na zdech a plátnech. [30]

Mnoho inovací v graffiti pochází z Francie, přesněji z Paříže a Toulouse.⁸⁷ Hlavní město prošlo několika změnami v historii street kultury, od stencil-graffiti až po throw-ups, které se objevily napříč městem o pár let později. Francouz Akroe začínal na ulicích kolem roku 1990. Snažil se mixovat grafický design s kresbou, což ho vedlo ke studiu umění a designu. Nyní pracuje jako ilustrátor a umělec v Paříži. Akroe pro

⁸⁶ Odem přinesl nezávislý berlínský wildstyle do popředí na evropské scéně.

⁸⁷ Odtud pochází například umělec JR, který vytvořil street art projekt s portréty skutečných lidí. Jedná se o fotorealisticke graffiti inspirované lidmi, které umísťuje na nezvyklá místa, například střechy a silnice. Občas jsou jeho díla viditelná jen ze výšky.

umístění svých děl vybírá nejrůznější místa jako například opuštěné budovy a továrny, protože jsou podle něj vhodné pro interakci děl s pozadím. Podobně jako Akroe kombinují ilustraci a grafický design další slavní umělci pařížské scény a to Alexone (někdy také známý jako Oedipe) a Honet.⁸⁸ Další umělci se od mnohých svou abstraktní tvorbou odlišují. Za pseudonymem El Tono & Nuria stojí pár z Paříže, který vytváří umělecká díla na staré, ještě graffiti nepoznamenané, budovy. Jejich geometrické linie jsou volnou interpretací ladičky, kterou tvoří El Tono, zatímco Nuria maluje klíče. Nejpopulárnějším francouzským streetartovým umělcem v dnešní době je Thierry Guetta alias Mr. Brainwash, nyní žijící v Los Angeles. Ve světě asi nejslavnější streetartový umělec Banksy se ve velké míře inspiroval právě jeho dílem. Podobnost tkví nejenom v stylu, ale také v tom, že oba umělci recyklují nejrůznější symboly a posouvají je do nových významů. Díla obou jsou plná odkazů na současný svět a jeho problémy, popkulturu a konzum. Mnozí kritikové tvrdí, že Banksy má se svými díly takový úspěch, protože napodobuje právě tohoto Francouze, ale Mr. Brainwash byl nesporně první s tak specifickou formou sebevyjádření, kterou mají oba společnou. Ve Francii existují kromě jednotlivců samozřejmě také crew. Jednou z prvních byla Paris City Painters, ze které se později vyvinula Force Alphabetick crew. Členem této legendární skupiny byl od roku 1986 Mambo. Po rozpadu se vydal vlastní cestou a nyní se soustředí na rozsáhlé murály po celém světě. Mambo svým jedinečným street artem zpestřil mnoho míst, například Indii a Německo.

Centra španělského graffiti se nalézají v Barceloně, Madridu a Granadě. Scéně v Madridu předcházelo hnutí hip hop, později se zde vyvinul originální styl – kulatý tag se šipkami. Jedním z prvních na madridské scéně byl Dr. Hofmann. Nejvíce rozšířené je zde stencil-graffiti,⁸⁹ jehož reprezentantem je Thuner. Vytvořil významnou knihu *Madrid Graffiti: 1982-1995*, ve které jako jeden z prvních zmapoval historii madridského graffiti. Inspiruje se ikonami umění a kultovními filmy jako například Psycho. O své práci říká: „*I always try to give the viewer something that won't leave them different, every one of my stencils has some sense inside, a message, for me, this is*

⁸⁸ Kromě těchto významných jedinců, také k rozvoji francouzského graffiti přispívají crew, např. 123 Klan. Skupinu založili v roce 1992 manželé Scien a Klor, kteří se grafický design pokusili aplikovat do graffiti. Další členové jsou Dean, Sper, Skam, Meric a Reso 1.

⁸⁹ Například Dierův projekt neskutečných rozměrů – Vota Dier zaplavil Madrid s více než 4 000 samolepkami a plakáty s imaginární volební kampaní.

*the best thing about using stencils: they are direct, simple and effective!*⁹⁰ Za progresivním vývojem v Madridu stál také Glub, na jehož tagy a piecy měl vliv proud *American style letters* v 80. letech. Experimentuje a proměňuje svůj styl písma od plochého (flat styl) až po starší typy z New Yorku.

Barcelona přitahuje writery z celého světa pro vysoce kvalitní Halls of Fame tedy síně slávy a dále také pro velmi barevný graffiti styl, jehož představitelem je Cha (nebo Chanoir). Komiksový až naivní styl, jako z dětských maleb, čerpá z graffiti 80. let. Černá kočka, která se stala jeho značkou, má svůj původ v inspiraci díly umělců jako Marc Chagall a Joan Miró. Z Barcelony také pocházela ONG crew (někdy Ovejas Negras nebo Black Sheep), která se rozpadla v roce 2006. Prosluli velkoplošnými murály a také se věnovali performancím. Skupina experimentovala s divokými barvami a dějinami umění, především tedy s abstrakcí a pop artem. Rozmanité vlivy a inspirace jim pomáhaly lépe zobrazit vizuální a ideové motivy – například sociální revoluci.

Další významnou zemí na poli evropského graffiti se stala Itálie, které ještě do nedávna dominoval trainbombing. Změna nastala v důsledku zvýšení ostrahy vlakových tratí a nádraží. Scéna sice nejdříve vznikla v Miláně, ale byl to Řím, který italské graffiti prosadil v celosvětovém kontextu. V Modeně se konaly v roce 1980 důležité výstavy graffiti inspirované umělci jako Jean-Michel Basquiat. Legendou train-graffiti se stal Blef. Tagoval svůj první vlak po roce 1995, slavným se stal v Itálii právě kvůli neuvěřitelnému množství děl. Další významnou postavou je BLU který, podobně jako Above a Banksy, skrývá svojí identitu. Po tápavých začátcích v graffiti začal kolem roku 2000 tvořit pomocí válečků rozsáhlá díla na fasádách, tedy murály. Jeho poznávacím znamením se staly velké figury kresleného typu. Spojil se s dalším streetartovým umělcem Ericailcanem, jenž se ve své tvorbě zaměřoval na figury zvířat. Výsledkem jejich spolupráce se stala neobvykle hravá souhra mezi lidskou a zvířecí figurou, která baví lidi po celém světě. Blu vystavoval například v Tate Modern, účastnil se Exhibition of Street art.

Rakousko má menší scénu v evropském měřítku hlavně proto, že je zde velmi obtížné sprejovat nelegálně. Většina umělců se soustředí kolem Vídně, mnozí působí také v Linci a Innsbrucku.⁹¹ Rok 2 se nesnaží dohnat evropský vývoj, spíše si vytváří

⁹⁰ Ganz (pozn. 77), s. 298.

⁹¹ Ganz (pozn. 77), s. 128.

svůj vlastní styl plný 3D stylu a abstraktních vlivů. Někteří se snaží postoupit o krok dále jako například Underground Can Controllers (UCC Crew). Mamut a Kryot založili tuto skupinu v roce 1999, jejich cílem je vymanění se z tradičního graffiti, objevení nových forem a možností.

Podobně nevelké scény existují i v Chorvatsku, Řecku a Bulharsku. Chorvatská scéna se rozrůstala po roce 1984,⁹² ještě později se začala psát historie bulharského graffiti, které se kvůli komunistickému režimu mohlo plně rozvinout až po roce 1990. Na rozdíl od ostatních zemí se nenachází centrum v hlavním městě Sofii, ale v oblasti města Varna. Bulharská NTN crew existuje od začátku zdejší graffiti scény i přes potíže spojené se sháněním sprejů a vybavení. V jejich dílech lze spatřit nejrůznější kontrasty, od superhrdinů, postav andělů až po komplikované písmo.

V Bělorusku měla graffiti ve svých začátcích podobné obtíže jako Bulharsko. Graffiti byla potlačována, volnost získala až po roce 1995. V dnešní době se scéna soustředí kolem hlavního města Minsk a snaží se dosáhnout světové úrovně, konají se tu různé akce a graffiti jamy, informace jsou dostupnější. Také světové společnosti už objevily kvalitu zdejších umělců, například True Stilo crew, průkopníci street artu v zemi, mají smlouvu s Montana spreji.⁹³

V Řecku se stal zásadním projekt Chromopolis, na kterém se podílel jeden z nejznámějších řeckých umělců Bizare. Vystudoval Athens School of Fine Arts. Jeho umělecká díla mají kořeny v Byzanci a ikonografické tradici, styl reflektuje směs různých vlivů z Číny, Tibetu a Japonska, stejně i vliv západních umělců. Tvoří v Athénách a v Soluni, tedy v centrech řeckého graffiti, ale i jinde po světě.

V Estonsku se graffiti, stejně jako v Lotyšsku a Litvě začalo vyvíjet později, protože spreje byly nedostupné. První tagy se tedy objevily až kolem roku 1990. Centrem se stal především Tallin, kde má své zázemí například známá estonská Capo crew.

Politické slogany a toilet graffiti v Rusku existovaly dlouho předtím, než se vyvinula samotná graffiti scéna. Teprve po rozpadu SSSR se začaly objevovat první

⁹² Známa je YPC crew.

⁹³ Montana a Molotow jsou nejznámější výrobci barev, sprejů, nejrůznějších prostředků a pomůcek pro vytváření graffiti.

piecy. V posledních několika letech se graffiti rozšiřuje rychlým tempem z původních center Moskvy a Petrohradu do celé země. Mnoho streetartových umělců se vymezuje vůči panujícímu režimu, příkladem může být Radya se svými městskými instalacemi a velmi radikální skupina Voina.

Ani severu Evropy se graffiti nevyhnulo. Nejen kvůli své poloze má Švédsko vlastní a originální styl, graffiti se koncentruje především ve Stockholmu.⁹⁴ Následující umělci vzbuzují na současné scéně pozornost a svými díly vystupují ze sprejerského davu. V díle Ruskiga se odráží vliv pop artu a komiksu, Akay zase vytváří promyšlená díla vzbuzující v kolemjdoucích plno otázek. K výraznějším tvůrcům patří také švédské duo Walldesign, které tvoří Slobodan (Dizel) a Thomas (Sate), oba se pohybují v graffiti od roku 1990. Jejich profesionální designové studio se věnuje fasádám, tedy murálům a také počítačovému designu. Založili graffiti školu ve švédském Norrkopingu v roce 1994.

3.3. Afrika, Asie a Austrálie

Silná scéna se vyvíjela v Jižní Africe už od roku 1984. Extrémní sociální podmínky této země hrají velkou roli ve vývoji graffiti – například první sprejeři přišli z ghett v Kapském Městě.⁹⁵ Tvůrci mají ztížené podmínky z více důvodů. Je zde nejen horší dostupnost sprejů, ale především je zde mnohem větší nebezpečí na ulicích – ať ve dne, či v noci, navíc graffiti patří mezi velmi drahé záliby. Piecy a tagy zde ale mají mnohem delší životnost, protože nezbývají peníze na očištění posprejovaných povrchů. Za místní ikony, tedy za osoby, které mnohé pozměnily a ovlivnily řadu dalších sprejerů a umělců, by se dali označit Mak 1 a Faith 47. Prvně jmenovaný pochází z druhé generace umělců v Kapském Městě a mimo jiné se účastnil Chromopolis projektu v Řecku. Jeho dílo protkly především africké vlivy. Faith 47 je jednou z menšího počtu známých writerek z Jižní Afriky, která kromě své domoviny tvoří a cestuje po celém světě. Snaží se sloučit křehké, jemné náměty a motivy s násilím a temnotou. Díla umísťuje nejen na zdi nebo na opuštěná místa (například továrny), ale také na poničená auta, ponechaná na ulicích. [31]

⁹⁴ Ganz (pozn. 77), s. 127.

⁹⁵ Ibidem, s. 329.

Asijská graffiti scéna bývá opomíjená, ale sprejování a tagování se stalo běžnými například v Thajsku, Singapuru či na Filipínách.⁹⁶ V Japonsku existuje i country-wide scéna. Jelikož mladí Japonci mají tendenci zajímat se o trendy z Evropy a Ameriky, mohlo se japonské graffiti stát jednou z nejrozvinutějších scén na asijském kontinentě. V Tokiu působí Sca crew. Členové Kres, Phil, Bask a Fate se inspirojí evropským 3D stylem a americkým wildstyle. Skupina vydává časopis *Kaze Magazine*, ve kterém publikuje fotografie lokálních graffití a informuje o dění v Japonsku. Scope ze Singapuru byl zakladatelem slavné Operation Art Core crew, ve které působili old-school graffiti umělci. Scope stejně jako Faith 47 cestuje po celém světě se svým osobitým stylem.

V Austrálii se na rozvíjení graffití podílel Dmote. Podobně jako mnozí australští writeři byl ovlivněn newyorským semi-wildstylem, který se začal vyvíjet v 80. letech. Kasino se stal asi nejznámějším australským writerem a jeho graffiti často obsahují politické podtexty. Indonéská graffiti scéna má tendenci oproti ostatním být více politická, k čemuž využívá především šablony a plakáty.

⁹⁶ Ibidem, s. 329.

4. Graffiti v Čechách

4.1. Historie

Historie českého graffiti se začala psát na konci 80. let 20. století.⁹⁷ Pozdější vývoj této vizuální kultury zapříčinil především komunistický režim. Média, ve kterých mohly být články a informace o graffiti, byla v Čechách zakázána, tudíž nebyla dostupná. Mezi první díla se řadí nápisy v Ostravě, vytvořená člověkem s pseudonymem Maniac. O graffiti subkultuře ve světě tehdy neměl tušení, poháněla ho touha zlepšit svými výtvary šedivý vzhled města: *„Úplně na začátku, někdy v roce 1987, jsem psal třeba „Nechceme holé zdi!“ a podobné věty, jejichž smysl se dal, jako tehdy ostatně cokoli, chápat politicky. Můj hlavní záměr byl ale výtvarný, chtěl jsem nějak zpracovat tu plochu, ten prostor města, který mi připadal hrozně depresivní a nedokončený“*.⁹⁸

Po listopadu 1989 se situace změnila, protože lidé už měli přístup k dříve zakázaným zahraničním médiím. Po otevření hranic přibyla další možnost, jak poznávat světové graffiti. Lidé, zajímající se o něj, mohli cestováním načerpat inspiraci a povědomí o zahraničních scénách. Cesty mnohých směřovaly do blízkého Berlína, protože byl finančně nejdostupnější. Navíc kvalitou graffiti převyšoval ostatní metropole. Toto město mělo zásadní vliv na vývoj naší scény. Za nejdůležitější místo ve vývoji českého graffiti bývá považovaná jednoznačně Praha. Hlavní město se totiž ve většině případů stane centrem domácí scény. Brno a Ostrava byly dalšími významnými místy s výskytem sprejerů v počátcích českého graffiti.⁹⁹ Po roce 1990 začaly na našem území vznikat crew, mezi prvními byla ostravská Zero Dimension Gang (ZDG) založená již zmíněným Maniacem (dále Kagora, Green a Eros). Členové se snažili především o proměnu města. Z důvodu malého počtu tvůrců graffiti v Ostravě nedošlo k soutěžení.

⁹⁷ Touto historií se myslí graffiti v 20. století, tedy jak jej nyní obvykle chápeme – s určitými funkcemi. Nápisy na zdech se objevovaly i před rokem 1985. Většinou se jednalo o vzkazy, politické či sociální názory. Výjimečnou byla série nápisů „Servít je vůl“, která vznikla v Praze, pravděpodobně kolem studentů ČVUT. Tento nápis se rozšířil i za hranice Československa. Vzhledem k velkému výskytu na toaletách by se mohl považovat za latrinálii.

⁹⁸ Martina Overstreet, *In graffiti we trust*, Praha 2006, s. 7.

⁹⁹ I když v Brně se datují počátky graffiti do let 1995 a 1996.

V Praze si konkurovali Color Sifon Bombs (CSB, zakladatelem Rake) a BC (nebo-li Bungle Clan, Lela, Danda a Sifon).¹⁰⁰ Kolem roku 1992 se na zatím nevelké scéně objevil Pois, který se stal jednou z významných postav v historii českého graffiti.¹⁰¹ [32] Po krátkém působení v CBS založil vlastní crew The Color Posse (CP, členové: Scarf, Delarock, z CBS přešli Rake a také Scum). Nejen vliv a práce této skupiny pomohly pražské scéně k nárůstu členů. Zpočátku u nás neexistovala konkurence v takové míře jako například v Americe, ulice byly „neobsazeny“. Poisově skupině konkurovala jen CSA crew (Crew of Shock Art, Rich, CSAB, She, Sid, Bronx, Nail, Zoom a Elvis).¹⁰² Povědomí o subkultuře se šířilo přibýváním informačních zdrojů, jako je časopis Pop life (jejich články o street artu) či hudební stanice MTV.¹⁰³ S přibýváním nadšenců a sprejerů se konkurence a „řevnivost“ objevily i u nás. První graffiti na české půdě vytvořili pravděpodobně writeři ze zahraničí. Jelikož graffiti v té době zasáhla mnoho evropských zemí, lidé si cenili každého „čistého“ místa. Právě Praha, nepoznamenaná graffiti, lákala hodně lidí. Soutěž o nejlepší místa propukla nejenom s příchodem zahraničních autorů, ale i růstem domácí scény – přibyly skupiny DSK (například Splash), PKT či TMC.¹⁰⁴

První pouze českými autory vytvořený wholecar měli na svědomí Scarf a Pois, kteří přes vagón napsali jméno své crew. Po roce 1992 se objevilo několik významných jmen, mezi které patřili Scarf (Josef Zajíček), Key (Michal Škapa, později jako Tron), Delarock, Wrach (Vladimír Brož nebo-li Vladimír 518), a mnozí další. [33] Tato nastupující generace výrazně změnila podobu pražského graffiti, která stále procházela pozitivními i spíše negativními změnami. „*Po velkém boomu na konci 90. let prochází graffiti scéna v Praze zdánlivou krizí. Po dřívější konfrontační atmosféře nastoupila atmosféra volné zábavy a málokterí writers přemýšlí o svojí skupině jako o gangu, o spreji jako o zbrani a o vlastním jméně jako o královské postavě, která určuje rychlost tepu města. Pojem graffiti je stále dokola vyprazdňován a následně zaplňován novými*

¹⁰⁰ Sifon tedy Ondřej Anděra (1974) patřil mezi první, kteří v České republice s graffiti začínali, v současné době už není už aktivním tvůrcem. Od audiovizuální tvorby, kterou studoval na FAMU, přešel k muzice a stal se frontmanem skupiny WWW. Napsal Dále hudbu k filmu Pouta. Je také textařem a básníkem.

¹⁰¹ Rok 2000 se vepsal do historie českého graffiti především díky cestě Cakeše, Romea a Keye do New Yorku. Tehdy čerství maturanti odjeli na celé léto malovat do Ameriky.

¹⁰² Martina Overstreet, *In graffiti we trust*, Praha 2006, s. 23.

¹⁰³ Martina Overstreet ve své knize *In graffiti we trust* uvádí, že u nás se graffiti scéna vyvíjela jako samostatný fenomén, nezávislý na hudebních proudech. Ale právě s vysíláním stanice MTV se to částečně vylučuje.

¹⁰⁴ V průběhu 90. let s nástupem nové generace došlo k promíchání jednotlivých crew a vznikla nová uskupení, například ABX a DSK. V tomto případě se v podstatě jednalo o základ crew NNK a crew TCP, která přijala nové členy.

postoji a názory. Jestli se něco dá označit za důležité téma posledních let v rámci subkultury, je to ideový a zároveň formální konflikt mezi její konzervativní částí a skupinou stylově neortodoxních writers.“¹⁰⁵ Stav a úroveň českého graffiti v začátcích popisuje dnes už legendární sprejer Tron, známý ale i pod pravým jménem Michal Škapa: „Na začátku devadesátých let tu všude byly šedé stěny. Tenkrát nefungoval internet jako dneska, neměli jsme srovnání. V podstatě jsme začali s výtržnostmi, až pak jsme podpis transformovali do jiné kreativní formy“.¹⁰⁶ Největší rozmach graffiti zažil Tron spolu s ostatními writery po roce 2000, kdy se na české scéně objevilo nejvíc lidí

Do historie českého graffiti se určitě výrazně zapsal *Terorist Magazine*. První číslo vyšlo v roce 1998. Za vznikem tohoto u nás ojedinělého časopisu stál Wrach a jeho NNK crew.¹⁰⁷ Nebyli ale jediní, zapojilo se více lidí z tehdejší scény. *Terorist Magazine* slavil úspěch u nás i v zahraničí, neboť část výtisků putovala do celého světa. Postupně došlo k výměně průkopníků za novou generaci, která měla na graffiti mnohdy odlišný názor. Od počátků tuzemské scény uběhlo už pár let. Změnili se lidé, prostředí, obsah i forma českého graffiti. Postupně se tato vizuální kultura rozšířila z velkých měst do všech koutů České republiky. Zlom nastal v roce 2001 s novelou trestního zákona, která tvorbu ilegálního graffiti posuzovala jako trestný čin. Doposud bylo sprejerství hodnoceno jako poškozování cizí věci, tedy přestupek. Následkem byl odchod velké části starší generace ze scény. Mnoho tvůrců se totiž kvůli této změně rozhodlo ukončit své působení. Ve stejném roce byla v Praze uvedena do provozu první legální zeď, která ale rozhodně nezůstala jedinou.¹⁰⁸ K Praze se postupem času připojily Zlín, Vsetín, Moravská Třebová, Třebíč nebo Brno. Tato města vytvořila na své půdě legální plochy. Pro některé nejsou taková místa zajímavá vzhledem ke ztrátě ilegality. Další vítají legály jako možnost klidného místa, právě časová neomezenost jim totiž umožňuje vytvářet hodnotnější díla.

Historie českého graffiti je rozhodně pestrá a utvářelo ji několik důležitých lidí. Aktivita a tvůrčí invence těchto sprejerů ovlivnila mnohé jejich následovníky. Mezi tyto

¹⁰⁵ Vladimír 518, Michal Škapa a Jan Křibek, *2666 Praha Odyssey*, Příbram 2006, s. 95.

¹⁰⁶ Zuzana Musálková, *Obrazem: Sprejeři míří z ulic do galerií*, <https://www.novinky.cz/kultura/248626-obrazem-sprejeri-miri-z-ulic-do-galerii.html>, vyhledáno 28.4. 2017.

¹⁰⁷ Používal více jmen: Vladimír518, V518 či WLADIMIR 518.

¹⁰⁸ V Praze od té doby vznikly další legální místa, například Těšnov, Orionka, Vltavská a Palmovka.

důležité postavy patří výrazní writeři jako Romeo, Bior,¹⁰⁹ Obic,¹¹⁰ Naym, Scarf,¹¹¹ Pasta Oner a mnoho dalších. V Brně působilo během let více crew, za zmínku určitě stojí BHB crew (Brno Home Boys), dále ODA, ACL a FET. Zpočátku nejčastějšími motivy se staly po americkém vzoru tagy se jmény jednotlivců a crew. Náměty českých tvůrců pocházely z různých zdrojů. Mnozí navštěvovali umělecké školy, studium a jeho vliv je v jejich dílech patrný. Tehdejší sprejeři do své práce také promítali porevoluční optimismus a naději v lepší zítřek.

Nastupující generace už má odlišné zdroje než jejich předchůdci. Po roce 2000 se možnosti, jak získávat informace o graffiti, výrazně rozšířily o časopisy, publikace a především internet. Kniha *In Graffiti We Trust* (2006) se stala prvním pokusem o shrnutí vývoje tohoto umění v Čechách. Autorce Martině Overstreet se podařilo nastínit historii českého graffiti s pomocí několika writerů z různých generací, hlavním poradcem byl Pasta Oner. O rok později István Léko vydal publikaci *Street Art Praha*, jež čtenářům nabízí pohled na pražské pouliční umění v posledních pěti letech. V českých médiích se sice graffiti a street artu čas od času věnuje prostor, ale odborných knih a článků se zájemcům nedostává. Dále si mohou prohloubit znalosti snad už jen katalogy jednotlivých umělců a knihami *Lennon Wall* a *Kmeny* (pouze jedna kapitola o českém graffiti). Na internetu téměř až monopol drží www.phatbeatz.cz.¹¹² Málokdo se vyrovná velkému počtu aktuálních článků, kterými zásobuje svou početnou čtenářskou základnu. Především na sociálních sítích se graffiti „otevřel“ nový svět – přišly nové možnosti. Jednotliví sprejeři, crew a také města a země mají vlastní stránky, kam mohou lidé posílat nejnovější díla, což usnadňuje zájemcům přehled a studium.

¹⁰⁹ Pražská graffiti legenda se prosazuje i jako abstraktní malíř. Vyznává projev založený na neřízené intuici – expresivní gestickou malbu, kterou akčním způsobem vrství přes sebe a volně kombinuje nejčastěji s principy koláže. Ve své tvorbě někdy vychází z vlastních básnických textů. Zdroj: Klára Voskocová – Radek Wohlmuth, *Městem posedlí – ilegální umění v legálním světě*, katalog k výstavě v Městské knihovně, Praha 2012, s. 12.

¹¹⁰ Jeden z nejdéle aktivních českých writerů se kromě graffiti zabývá užitou grafikou, instalacemi a malbou. Experimentuje s formou a s mnoha technikami.

¹¹¹ Jan Zajiček, tedy Scarf, patří mezi známá jména českého graffiti. V současné době se věnuje videoklipům a multimedialní tvorbě. Pomáhal při vytváření důležitého českého dokumentu *Girl Power* a také natočil některé díly dokumentárního cyklu *Kmeny*.

¹¹² Originálním projektem je dále například *Street strips*, zdroj: <http://www.street-strips.cz/>, vyhledáno 23. 3. 2017.

4.2. Akce s účastí graffiti

V listopadu roku 2007 proběhla jedna z prvních výstav svého druhu s názvem *Street Art Praha*. Událost se konala u příležitosti vydání stejnojmenné knihy. Na výstavě nechyběli autoři jako Pasta, Pash, Masker, Zipper a Point alias výtvarník Jan Kaláb.

Names byl první mezinárodní street art a graffiti festival konaný na našem území. Proběhl v roce 2008 v Praze. Po jeho skončení na něj navázala stejnojmenná výstava v galerii Trafačka, jelikož festival vznikl z iniciativy lidí kolem tohoto sdružení.¹¹³ [34] V rámci festivalu byly k vidění díla více než čtyřiceti umělců z celého světa, dále byly na programu workshopy a komentované prohlídky. Výjimečnou příležitostí se stala možnost vidět originální díla a být dokonce při procesu jejich vzniku. První festival graffiti a street artu bezpochyby přispěl k otevřenějšímu pohledu na tento druh výtvarné tvorby.¹¹⁴

Následovala výstava s názvem *Městem posedlí*, která proběhla v říjnu 2012 v Galerii hlavního města Prahy. Více než dvacet umělců z Evropy a USA, včetně několika zástupců domácí scény, se podílelo na dalším představení fenoménu graffiti české veřejnosti. [35] Podobně jako na festivalu *Names* umělci malovali přímo na zdi výstavních prostor a také na fasády po celé Praze. Doprovodný program nabízel zájemcům přednášky několika světových teoretiků, které otevřely diskuze a ohledně graffiti prolomily mnohé ledy. „*Městem posedlí byla první velká mezinárodní street art a graffiti výstava v Čechách. Projekt chce volně navázat na takové přehlídky, jakými byly v posledních letech například výstava Street Art v londýnské Tate Modern (2008) nebo Le T.A.G. v Grand Palais v Paříži (2009). Z domácích akcí je to pak především první mezinárodní festival street artu a graffiti s názvem Names (2008), se kterým je výstava propojena prostřednictvím realizačního týmu a dílčím způsobem i v zastoupení*

¹¹³ Trafačka sídlila v prostorách bývalé trafo stanice, odtud pochází její název. Toto alternativní kulturní centrum se stalo vyhlášeným prostorem, kde se setkávala také volná tvorba a současné umění. Trafačka si během několika let vybudovala své místo na české umělecké scéně. Stala se opravdu otevřeným místem, kde mnozí umělci dostali svoji první šanci, navíc se zde konaly mnohé pokrokové akce – v Česku nevídané. Diskuze nejen mezi českým a zahraničním výtvarným světem zde probíhala v letech 2006 až 2014, v tomto roce došlo k vystěhování z důvodu přestavby objektu na byty. V roce 2015 vyšla kniha *Trafology*, která dokumentuje život této neobyčejné umělecké instituce, která se svými akcemi jistě zapsala do dějin českého moderního umění. Publikaci vytvořili umělci a zakladatelé Trafačky: Michal Cimala, Jakub Nepraš, Jan Kaláb, Blanka Čermáková, a mnozí další.

¹¹⁴ Martina Buláková, Když se z graffiti stane umění, http://kultura.zpravy.idnes.cz/kdyz-se-z-graffiti-stane-umeni-dk8-/vytvarne-umeni.aspx?c=A080906_123634_vytvarneum_jaz, vyhledáno 15. 4. 2017.

některých umělců.“¹¹⁵ Kurátor Radek Wohlmuth v katalogu zdůraznil hlavní myšlenku výstavy: „Často se mluví o tom, že graffiti ve své čisté formě nenesou žádný obsah, ale docela to tak není. Jeho hlavní téma představuje právě komunitní jméno, jinými slovy: v centru jeho pozornosti stojí identita, její zaznamenání a vyjadřování. Z pohledu námětu je možné vše s mírnou nadsázkou vnímat jako svého druhu autoportrét. Vždycky se najdou hlasy, které budou rozhodně tvrdit, že pouliční výtvarné projevy do galerie nepatří. Přesto mezi jednoznačné klady této výstavy řadím i fakt, že v tomto ohledu a navíc na vysoké úrovni prolomila v Česku tabu, které ve světě už dávno nikdo neřeší. Dalším z jejich nepochybných přínosů je konfrontace mezi domácí a mezinárodní scénou.“¹¹⁶

Po několika počátečních progresivních projektech začal počet akcí s účastí graffiti narůstat. Od roku 2010 Dox, Trafačka, Meet Factory a mnoho dalších uměleckých institucí uskutečnily různé výstavy a akce, které napomohly lepšímu vnímání graffiti v českém prostředí.

4.3. Umělci a současnost

Oipse, jeden z pokračovatelů tradice pražského street bombingu a člen BE party, v rozhovoru pro knihu *Kmeny* prohlásil, že graffiti v Praze není, co bývalo. Kvalita podle něj rapidně klesá, protože na sobě lidé méně pracují. O stavu českého graffiti řekl: „Hanes je styler, podle mě momentálně top v ČR. Huger vyrostl na panelech a je to na jeho piecech znát a dělá je dobře. Missbo je nejstarší papa, kterej jede už dlouho svůj styl, takovej trochu oldskůl, kterej cením.“¹¹⁷ Raidr aka David 87 patří také mezi stále aktivní pražské writery, kromě obrazů vytváří i koláže se streetartovými prvky. V jeho díle hraje velkou roli barva, kompozice a estetika. Na stejnou otázku, čím práce v dnešní době řadí mezi kvalitní, odpověděl: „Todey a dokud malovali tak Most a Bleze, z Brna FET crew“.¹¹⁸ Následující umělci mají známější jména (nejen mimo subkulturu), jelikož

¹¹⁵ Klára Voskocová – Radek Wohlmuth, *Městem posedlí – ilegální umění v legálním světě*, katalog k výstavě v Městské knihovně, Praha 2012, s. 5.

¹¹⁶ Radek Wohlmuth přispívá svými články k změně náhledu české veřejnosti na graffiti a street art, zařazuje je automaticky mezi umění. Velmi úspěšně kurátoruje výstavy nejznámějších writerů a streetartových umělců u nás.

¹¹⁷ Vladimír Brož, Tomáš Souček, Karel Veselý, *Kmeny*, Praha 2014, s. 47.

¹¹⁸ Brož (pozn. 117), s. 48.

veřejný prostor částečně vyměnili za galerie. Jan Kaláb (Splash, Point, Cakes)¹¹⁹ oficiálně sice vystavuje od roku 2001, ve světě vizuální kultury je však činný od svých patnácti let, kdy propadl půvabům graffiti. Na rozdíl od mnoha svých „kolegů“ svět graffiti potažmo street artu, s přestupem mezi adolescenty neopustil. Bývalý člen DSK crew své tagy přeměnil na trojrozměrné objekty, věnuje se i tvorbě pieců, jejichž forma se stává stále abstraktnější. Spoluiniciátor projektu Trafáčka má za sebou několik desítek výstav doma i v zahraničí.¹²⁰ Stal se legendou pražské scény a jedním z prvních tvůrců 3D graffiti u nás. Také byl vybrán, spolu s dalšími umělci, aby zastupoval Českou republiku na Expo v Číně v roce 2010. Komplikované a důmyslné objekty instalované ve veřejném prostoru i menší „poznávací znamení“ (dráčci, barevné dlažební kostky, apod.) řadí Kalábu mezi nejzajímavější a nejodvážnější umělce současnosti.¹²¹ [36] Podle něj patří graffiti do stejné kategorie jako lidová umění.¹²² Michal Škapa aka Tron (1978) se stejně jako Point řadí do silné generace writerů, která nastoupila v 90. letech na pražskou scénu. Člen DSK a CAP crew maluje na zdi i plátna a vytváří prostorové instalace. Charakteristické je pro něj kombinování abstraktních ploch a charakterů, které v poslední době zmnožuje a vrství. Dokázal se postupně prosadit i v běžném galerijním provozu a přesto si udržet pozici jednoho z lídrů v oblasti graffiti.¹²³

V galeriích se výrazně prosadil i Pasta Oner, ale ulice a nelegální graffiti už opustil. Pravým jménem Zdeněk Řanda se také řadí mezi průkopníky českého graffiti. Malíř a grafik je zároveň vydavatelem a šéfredaktorem streetculture magazínu *Clique*. Jeho tvorba je výrazně inspirovaná americkým pop artem, především pak Royem Lichtensteinem. [37] Typické je pro něj kombinování textu s obrazem, čistá barevnost a používání postav z dětských komiksů.¹²⁴ V roce 2002 si založil sítotiskovou dílnu a tvoří na objednávky, což mu mnozí writeři vyčítají. Jeho názor je takový: „*Samozřejmě*

¹¹⁹ Narodil se v roce 1978, studoval na VŠUP v Praze, také absolvoval Akademii výtvarných umění v Praze.

¹²⁰ Kateřina Faná, Klasik českého graffiti Jan Kaláb zkřížil planety, <https://www.novinky.cz/kultura/236421-klasik-ceskeho-graffiti-jan-kalab-zkrazil-planety.html>, vyhledáno 10. 5. 2017

¹²¹ ATD. <http://trafogallery.cz/umelci/jan-kalab/>, vyhledáno 10. 3. 2017.

¹²² Roman Šafhauser, Graffiti není o vandalství, je to další forma lidového umění, říká výtvarník, http://praha.idnes.cz/jan-kalab-graffiti-nemusi-by-vandalismus-ff1-/praha-zpravy.aspx?c=A160801_113736_praha-zpravy_rsr, vyhledáno 15. 3. 2017.

¹²³ Jeho aktuální výstava Analfabet je zaměřená na tu část tvorby, která přímo vychází z graffiti kořenů a zabývá se písmem jako abstraktním znakem s výrazným emocionálním nábojem. Dynamické strukturální kompozice vytvořené v různých médiích provokují koncentrovanou energií rukopisu i kryptograficky šifrovaným obsahem. Ironizující název naráží na problematičnost a ne/srozumitelnost graffiti pro většinového diváka. Zdroj: <https://shop.bigboss.cz/products/michal-skapa-analfabet>, vyhledáno 10. 6. 2017.

¹²⁴ Voskocová & Wohlmuth (pozn. 109), s. 10.

že jsem se zadavatelem o výsledku práce ochoten jednat. Mám své hranice a nejsem pankáč. Pravda ale je, že potřebuju tvůrčí svobodu, a maximálně diskutuju tak o barevnosti. Buď někdo chce Pastu, nebo nechce Pastu, tedy design, za kterým si stojím,“¹²⁵

Úspěšným přechodem z ulic do galerií se může také pochlubit EPOS 257. V současné době se zabývá intervencemi do veřejného prostoru. Typické jsou pro něj společenskokriticky zaměřené projekty v městském prostředí. Pro své umělecké vyjádření používá různé techniky od akční malby pomocí paintballové pušky po prostorové instalace na principu land artu.¹²⁶ Epos 257 není jediný, který si zakládá na sdělení. Ondřej Vyhnánek (1983), spíše známý jako X-DOG, také zdůrazňuje obsah svých děl. Zabývá se rozličnými tématy od parafrází světa superhrdinů, karikaturou až po společenskou kritiku. Do charakteru jeho malby se promítly nejrůznější inspirační zdroje, ať už to byla výtvarná kultura jihoamerických národů, pop art nebo komiks. V současné době se intenzivně věnuje keramice a především volné plastice v kombinaci s nejrůznějšími materiály od betonu po kov. V tvorbě se zabývá budoucností lidstva i podstatou lidské existence, smrtí i tím, co přijde po životě. Objevují se u něj varovné vize v podobě sci-fi měst, zobrazuje mutující společnost i přírodu, lidské posedlosti, fobie i snahy o dobývání cizích světů.¹²⁷

Mezi další klíčové postavy českého graffiti a street artu se řadí i Jakub Matuška neboli Masker. Tento malíř a výtvarník, který vystudoval Akademii výtvarných umění, byl prvním writerem u nás, který měl samostatnou výstavu ve státní galerii. Jeho díla vycházejí z prvků graffiti dodnes. Získal Cenu diváků na mezinárodním festivalu Names, Cenu Národní galerie NG 333 a je finalistou Ceny Jindřicha Chaloupeckého.

Vladimír Brož, Wrach či Vladimír 518, je patrně spolu s Pointem a Pastou Onerem veřejností nejčastěji skloňovaným jménem v této vizuální kultuře. Svým stylem, rukopisem a přístupem k písmu získal titul legendy. Na vývoji scény se také podílel vedením „školy graffiti“ ve skvotu Ladronka, kam se přestěhoval po střední škole. Wrach patřil k lidem, kteří si postupně budují svůj vlastní styl. Snažil se předávat

¹²⁵ Zuzana Musálková, *Obrazem: Sprejeři míří z ulic do galerií*, <https://www.novinky.cz/kultura/248626-obrazem-sprejeri-miri-z-ulic-do-galerii.html>, vyhledáno 28. 4. 2017.

¹²⁶ Voskovcová & Wohlmuth (pozn. 109), s. 10.

¹²⁷ Zdroj: <http://www.ondrejvyhnanek.com/o-mne>, vyhledáno 7. 6. 2017.

dalším generacím, co se sám naučil a pochytil. Později se stal členem hiphopového uskupení PSH (Peneři strýčka homeboye) a ve svých textech často vzpomíná na dobu, kdy byl aktivním writerem. Graffiti se už aktivně nevěnuje, v okruhu sprejerů se však pohybuje dodnes. Aktivně působí v českém uměleckém dění, pořádá přednášky a zapojuje se do akcí s účastí graffiti, umění, architektury a hudby. Pomocí svého labelu Bigg Boss pořádá a podporuje často neobyčejné kulturní události.¹²⁸ V hlavním městě také působí crew Low Society, která se především věnuje natáčení graffvidea z prostředí pražského metra.

Praha samozřejmě není jediným místem, kde je větší výskyt významných a zajímavých tvůrců graffiti a street artu u nás. Základnou pro neobyčejné umělce se stalo také Brno, které se v médiích nejvíce spojuje s umělcem jménem Timo. Lidé si oblíbili jeho básně a říkanky, většinou nastříkané přes šablony na nejrůznější místa po celém městě. Svými komentáři oživuje ulice a zároveň jimi dokáže trefně reagovat na neradostnou společenskou, ekonomickou i politickou realitu všedního dne. K tomu, aby dokázal kolemjdoucím otevřít oči, mu většinou stačí jedno nebo dvě slova.¹²⁹ Bývá přirovnáván k Banksymu, protože reflektuje palčivé otázky dnešní doby prostřednictvím stencil graffiti podobně jako on. Navíc jeho díla obsahují podobný apel. Timo skrývající svou pravou totožnost se nejvíce se proslavil pozměněnými reklamními slogany, které ale často musely být na pokyn společností, které vytvořily původní reklamu, odstraněny. [38] Po sedmnácti letech v ulicích se jeho díla na čas přesunula do galerie. Výstava nesla název *Timo – Indoor Adventure* a proběhla v brněnské galerii Off/Format v roce 2014. Svůj názor na graffiti a street art vyjádřil nepřímo jak jinak než nastříkaným nápisem: *Graffiti rovná se veřejně prospěšné práce.*

„V některých částech světa může být graffiti jediná možnost, jak se může mladý člověk svobodně vyjádřit,“ prohlásila v rozhovoru pro deník Metro asi nejslavnější česká writerka Sany.¹³⁰ Jedna z mála aktivních žen v českém prostředí začala tvořit kolem patnácti let, postupně se vypracovala a stala se uznávanou a oceňovanou umělkyní, i když polem její působnosti je pouze graffiti. Na svých cestách nejen po

¹²⁸ Tobiáš Grolich, *Ikony české graffiti scény a jejich současná tvorba v jiných uměleckých odvětvích* (bakalářská práce), Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2012.

¹²⁹ Radek Wohlmuth, Timo, <http://artcasopis.cz/clanky/timo>, vyhledáno 17. 5. 2017.

¹³⁰ Filip Jaroševský, Graffiti není životní styl jen pro chlapy. Sany to dokazuje, http://www.metro.cz/prazska-writerka-a-reziserka-sany-zacala-s-graffiti-v-patnacti-letech-125-/praha.aspx?e=A160226_102101_praha-metro_jsk, vyhledáno 9. 6. 2017.

zahraničních metropolích se seznámila s mnohými ženami – writerkami, které jí umožnily a pomohly natočit film o ženském graffiti. První celovečerní dokument o tomto tématu s názvem *Girl Power* natáčela sedm let. Snímek představuje ženské osobnosti této komunity z patnácti měst světa, od Prahy, přes Moskvu, Kapské Město, Sydney, Madrid, Barcelonu, až po New York. V dokumentu byly také naznačeny významné rozdíly mezi muži a ženami tvořící graffiti: „*Pokud přijdou děti, každá writerka si už dobře rozmyslí, jestli dát peníze za pokutu a advokáta nebo za školu v přírodě, což je hlavní rozdíl mezi mužským a ženským přístupem. I já jednou budu stát před podobným rozhodováním. Možná že to ženské malování je barevnější nebo má obléjší písmena,*“ vyslovila přímo svůj názor Sany.¹³¹ Kromě ní má na filmu výrazný režijní podíl také Jan Zajíček, který stál u zrodu české graffiti scény: „*Ženy ji tvořily od začátku. V době, kdy v celém Československu malovalo asi 20 lidí, včetně prvních českých writerek Lely, Dandy a Chise, bylo postavení žen na zdejší vznikající scéně naprosto rovnocenné. Až později střídá sounáležitost princip soutěživosti a dravosti.*“¹³²

Kvalitních a originálních writerů je u nás samozřejmě více. Dále je nutné zmínit Pausera z Olomouce, kterému se podařilo prosadit se i ve světě. Nejen Morava je oblastí, kde působí crew Watt. Především u dálnic, silnic a vlakových tratí je možné zahlédnout jejich práce. Dříve byly také více vidět graffiti writera jménem Sake, pravým jménem Tomáš Jelínek, který pochází z Ústí nad Labem. V současnosti už nelegálně netvoří. Graffiti úplně neopustil, v dnešní době se věnuje vytváření legálních míst pro ostatní sprejery.

¹³¹ Lucie Jandová, Writerka Sany: Je to hra. Zatím vyhrávám, <https://www.novinky.cz/zena/styl/401760-writerka-sany-je-to-hra-zatim-vyhravam.html>, vyhledáno 10. 6. 2017.

¹³² Monika Zavřelová, Ženy z *Girl Power* nosí podpatky, mají děti a po nocích malují vlaky, http://kultura.zpravy.idnes.cz/girl-power-dokument-premiera-graffiti-dhc-/filmvideo.aspx?c=A160226_134853_filmvideo_kiz, vyhledáno 11. 6. 2017.

5. Graffiti a jeho formy

5.1. Graffiti s politickým a sociálním obsahem

Graffiti se v dějinách objevilo i jako bojový prostředek během druhé světové války. V Itálii během útlaku nacistů získala stencil-graffiti větší oblibu než jiné veřejné formy sdělení, protože byla rychlejší, přesnější a velmi dobře se dala reprodukovat po daném území.¹³³ Navíc vysílala důležitou zprávu, že za velkým počtem maleb stojí jednotná organizace. Graffiti byla klíčová pro vzdor různých hnutí, jelikož umožňovala publikovat protesty, které mohla vidět široká veřejnost. Například organizace White Rose (skupina německých nonkonformistů) vystupovala proti Hitlerovi a jeho režimu v roce 1942 prostřednictvím letáků a malovaných sloganů až do jejich zajetí v roce 1943. Rusové v Berlíně prostřednictvím graffiti sdělovali v roce 1945 jinou informaci – kromě oficiálních zpráv jimi dávala dobytelská vojsko najevo, že vyhrála. Tato zobrazení se většinou nedochovala, protože byla brzy místními zničena nebo k poničení došlo po převratu. Výjimkou se stal Reichstag v Německu, kde bylo rozhodnuto o zachování graffiti jako součásti historie města.¹³⁴

Bohužel graffiti obsahují někdy i rasistická sdělení a nenávislné komentáře, kterými pisatelé vyjadřují své emoce, názory a často se snaží zastrašit druhé. Lze uvést protizidovská graffiti vytvořená za vlády nacistů či v dnešní době útočné výroky proti homosexualitě nebo náboženství.

Působivým sociálním komentářem se stalo graffiti vytvořené Davidem Burgessem a Willem Saundersem na střeše Opery v Sydney v Austrálii. Červené graffiti *No War* bylo vytvořeno jako reakce na přesun vojenských jednotek Západu do Iráku v roce 2003.¹³⁵ Skupina Space Hijackers se specializuje na vytváření graffiti, jež dopomáhají k uvědomění si prostoru kolem nás. Věří, že okolní prostředí bylo odňato lidmi, kteří ho specificky využívají pro byznys a své obohacení na úkor ostatních. Podobně proti komerci a reklamám vystupuje se svými akcemi Billboard Liberation Front. Kromě již jmenovaných existují další umělci, které proslavila právě díla obsahující sociální a politické komentáře. Above proslul vytvářením šipek popsaných

¹³³ McDonald (pozn. 1), s. 82.

¹³⁴ Ibidem, s. 83.

¹³⁵ Ibidem, s. 93.

po jedné, či z obou stran. Po svém turné v Americe a Evropě se začal ve svém díle věnovat problémům, které spatřil při svých cestách. V roce 2011 vydal knihu *Passport* o své práci, cestách a objevech.¹³⁶ Francouz Le Bateleur byl podobným typem umělce, jehož práce reflektuje společenské, politické a sociální problémy. Narodil se do chudé rodiny v Paříži, měl nelehké dětství a po čase stráveném v dětském domově odešel na ulici. Posléze začal brát drogy a zapojil se do nelegálních aktivit, za které skončil na tři roky ve vězení. Všechny tyto zážitky na něho měly velký dopad, začal nový život se svou rodinou a také se pustil do street artu. Používal kombinaci obrázku a textu, jeho díla se dotýkala problémů sociální nespravedlivosti – pokrytectví vládnoucí třídy, policejní brutality a bezdomovectví.¹³⁷ Zemřel ve věku třiceti let kvůli špatnému zdravotnímu stavu, jenž byl následkem let strávených na ulici.

Trefně výstižná díla vytváří i španělský umělec Spy, příkladem může být jeho instalace nápisu *Crisis* v severošpanělském městě Bilbao. Nápis byl složený z mincí a do několika hodin byl rozebrán.¹³⁸ Sprejer Man One, který tvoří s podobnými úmysly, prohlásil: „*I think we live in a time when there are a lot of evil things going on in our world, graffiti art is a way to reach the masses and change people's minds*“.¹³⁹ Mnozí lidé riskují životy při vytváření protestních graffiti v zemích jako Egypt, Irák a Sýrie. Odvážní lidé tak činí znovu a znovu, protože graffiti může být hybnou silou jako tomu bylo během arabského jara v roce 2011. Případ ruského writera Pavla 183 (Pasha P183) ukazuje, jak na svoji odvahu a touhu něco změnit mohou někteří doplatit. Byl přirovnáván svou společenskou kritikou k Banksymu. Podobně jako on skrýval svoji identitu, činil tak ale především kvůli své bezpečnosti. Aktivně vystupoval proti vládě Putina a životním podmínkám v Rusku. Zemřel ve věku 29 let za nejasných okolností.

Přes graffiti a street art si tedy mnozí našli cestu, jak mohou být vidět nejen oni sami, ale hlavně jejich sdělení. Dalšími příklady mohou být umělci K74 a Kashak, oba jsou známí pro svá společensko-kritická díla. Pejac, Herobin a Tammam Azzam se zaměřují spíše na ekologický aktivismus. Posledně jmenovaný v současné době především upozorňuje na hrůzy války a její následky. Nejvíce asi proslul kolážemi, ve kterých slavná umělecká díla přesunul do válkou zničených oblastí. Podobně aktivních

¹³⁶ Nemá zájem účastnit se výstav v galeriích. Výjimku udělal pouze jednou, když ho k účasti přemluvil jeho kamarád Blek le Rat.

¹³⁷ Vždy odmítal vystavovat v galeriích, i když mu chodily nabídky.

¹³⁸ McDonald (pozn. 1), s. 96.

¹³⁹ McDonald (pozn. 1), s. 81.

umělců bude vždy potřeba. Nebojí se upozornit na problémy, o kterých se třeba nemluví tolik, jak by se mělo. Jejich díla mají často důležitý apel a takový dopad, který dokáže lidem otevřít oči spíše než například novinové články. Právě graffiti s revolučními myšlenkami mohou něco změnit, protože vzhledem k jejich umístění je mohou vidět různí lidé. „*The public spaces, the streets are the ideal spaces to communicate everything we believe, people pay attention to what they see in the streets and automatically believe that it is important and valid*“ tvrdí kolumbijský umělec Toxicómano Callejero.¹⁴⁰

5.2. Graffiti a vandalismus

Graffiti v důsledku formy, na které bývá většinou závislé, je hodnoceno jako vandalismus, tedy trestný čin. Výjimkou jsou graffiti vytvořená na legálních plochách. Z nedostatku místa dochází neustálým tagováním a sprejováním k ničení původních graffiti, která se často nalézají v několika vrstvách na sobě. Občas původní graffiti nahradí zdařilejší, často ale dochází k porušení hodnotných děl. Existuje nepsané pravidlo, že přes cizí graffiti se netvoří, samozřejmě ne všichni ho dodržují. Platí to obzvláště u „kvalitnějších“ a propracovanějších kousků. Každý má ale vlastní názor na kvalitu, každý tedy vidí graffiti jinak. Tagování přes původní zobrazení často znamená, že dotyčný považuje malbu za nekvalitní. Tato „neúcta“ vůči dílům ostatních je součástí kultury graffiti stejně jako přijetí faktu, že sprejováním dotyčný ničí cizí majetek a přijímá za to zodpovědnost.

V roce 1995 starosta NY City zavedl Anti-Graffiti Task Force, což byl jeden z největších antigraffiti programů v USA.¹⁴¹ Prodej plechovek s barevnými spreji byl velmi zpřísněn, prodejci je museli uchovávat v obchodě v uzamčené skříni. Tato nadměrně přísná opatření chápala veřejnost a především umělci jako velmi extrémní. Například studenti umění spreje potřebovali ke své práci. Často se potlačování graffiti a tresty za ně přehánějí, dochází i k policejní brutalitě (smrt writera Michaela Jeroma Stewarta způsobená nepřiměřeným zásahem, tedy zbitím policistou).¹⁴² Odlišně a pozitivně se občas na tento vandalismus dívají občané města. Například po roce 1990

¹⁴⁰ Ket, *Planet Banksy*, London 2014, s. 91.

¹⁴¹ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 93.

¹⁴² McDonald (pozn. 1), s. 176.

zastupitele a vedení města New Yorku popuzovaly posprejované objekty, ale turisté a někteří majitelé obchodů byli nadšeni. Část obyvatel si myslela, že graffiti město rozjasní a že město nebude tolik šedivé a cizí.

5.3. Graffiti a umění

Graffiti byla uvedena jako výtvarné umění v galeriích od 80. let minulého století.¹⁴³ Některým galeristům šlo pouze o touhu šokovat a přijít s něčím novým. Mnozí se ale snažili informovat a představit veřejnosti nově vyvíjející se fenomén. Teprve začátkem 21. století graffiti byla seriózně uznávaná za formu umění. Přibývalo aukcí a výstav, které hostily tento specifický výtvarný projev.¹⁴⁴ Grand Palais v Paříži uspořádalo výstavu o umění graffiti v roce 2009 s přispěním více než 150 umělců z celého světa.¹⁴⁵ Po United Graffiti Artists se ve 20. století začaly objevovat další instituce, které se této kultuře věnovaly. V 80. letech Fun Gallery napomohla představit běžnému uměleckému světu graffiti v jiném světle. Byla založena v roce 1981 Billem Stellingem a Patti Astorem a sídlila v East Village na Manhattanu. V galerii představili svou práci mnozí vlivní umělci té doby, např. Jean–Michel Basquiat, Lee Quinones, Keith Haring, Dondi White, Kenny Scharf, Futura 2000, Ero a Revolt. Zájemci mohli kromě galerií navštívit také Museum of American Graffiti v New Yorku. Umělec Martin Wong nashromáždil rozsáhlou sbírku graffiti děl, která se v roce 1989 stala základem pro toto muzeum. Návštěvníci měli neobyčejnou příležitost nahlédnout do světa známých writerů prostřednictvím jejich black books,¹⁴⁶ maleb a fotografií. Na výstavách se podíleli velikáni jako Lee Quinones, Delta 2, Part One, Daze, Crash, Wicked Gary, Lady Pink či Revolt. Muzeum bylo bohužel zavřeno po několika letech působení v roce 1999, protože zemřel jeho zakladatel Martin Wong. Velká část jeho sbírky nyní sídlí v muzeu města New York. Do historie působení graffiti v galeriích a významných institucích se dále zapsali kurátoři Jamestop, Nyc Lase a mnoho dalších.¹⁴⁷

¹⁴³ Street art a graffiti občas vymění své přirozené prostředí za galerie, tento přesun ale přináší spoustu paradoxů.

Více v: Roman Hrušák, Paradoxy galerijní prezentace street artu (bakalářská práce), Masarykova univerzita, 2014.

¹⁴⁴ Například Brooklyn Museum uspořádalo akce s námětem graffiti jako výtvarné umění, přilákaly davy lidí se svými pořady.

¹⁴⁵ McDonald (pozn. 1), s. 124.

¹⁴⁶ Termín writerů pro jejich skicáře.

¹⁴⁷ Další významnou výstavu uspořádalo v roce 2006 Brooklyn Museum, kurátorkou se stala Charlotta Kotíková, pravnučka T. G. Masaryka. Muzeum představilo okolo 20 rozsáhlých maleb na plátně, které byly vytvořeny různými

Publikace magazínu International Graffiti Times (IGT) označila počátek kulturního trendu, konečně začaly vycházet magazíny věnované jen graffiti. IGT byly založeny v roce 1983 umělcem a fotografem Davidem Schmidlappem a obsahovaly rozhovory s writery a fotografie jejich prací. Phase 2 se později stal důležitým přispěvatelem. Cílem časopisu bylo zabývat se zkrslým pohledem na tuto uměleckou formu v mainstreamových médiích. Následovaly časopisy Flashbacks, Skills a Stress. O několik let později Phase vydal knihu *Style Writing from Underground* (1996), což byla první publikace napsaná aktivním writerem. Phase zasvětil čtenáře do historie a vývoje stylů prostřednictvím textu a výjimečných fotografií, ke kterým často připojili komentář další důležité osobnosti této kultury. V dnešní době graffiti stále rozšiřuje své pole působnosti, od galerií (Graffiti Life Gallery v Londýně, 44309 street art gallery v Dortmundu), graffiti jamů až po streetartová muzea.¹⁴⁸ Významnými festivaly se během let staly Meeting of Style a každoročně konaný Upfest v Anglii.

*„Přestože bude vždycky existovat ostře vyhraněná část scény, stejně jako lidé mimo ni, která bude pokládat street art a graffiti v galeriích za kompromis nebo dokonce jistý druh kolaborace, nejsou dnes takové výstavní prezentace prakticky nikde na světě ničím neobvyklým a staly se nedílnou stejně jako přirozenou součástí výtvarného provozu.“*¹⁴⁹ Spousta lidí na celém světě si přesto stále myslí, že graffiti, samolepky a šablony nejsou umění, přesto by možná byly považovány za umění, kdyby byly vystaveny v galerii či v jiné umělecké instituci. Často totiž o udělení statutu uměleckého díla rozhoduje jeho umístění a důležitá je také osoba, která takové prohlášení vydává.¹⁵⁰ Trvalo dlouho, než se teoretikové a historikové umění začali o graffiti zajímat. Odpovědí na tuto delší časovou prodlevu může být způsob, jak a kde graffiti obvykle vzniká. Graffiti je umění velkoměsta a jde právě o umístění, které může značit hranice mezi uměním a vandalismem. Navíc kvůli umístění v ulicích se umělecká díla nedají finančně ohodnotit, což je pro mnoho kurátorů a dealerů umění nezbytné. V dnešní době se totiž může zdát, že peníze do umění vstoupily takovým způsobem, že už se neztrácí čas u děl, která se nedají lehce ocenit. Z umění se občas stává především

technikami, např. sprejem. Slavná jména jako Crash, Daze, Lady Pink, Toxic and Tracey 168 přilákala mnoho návštěvníků. Výstava čerpala z velké části z daru slavné galerie Sidney Janis Estate.

¹⁴⁸ Nově vzniká velké streetartové muzeum v Amsterdamu (otevření se plánuje na rok 2018). Dalším příkladem může být Graffiti and Street Art Museum Texas (GASAM) a Street Art Museum v Petrohradě.

¹⁴⁹ Voskovcová & Wohlmuth (pozn. 109), s. 5.

¹⁵⁰ Označit určitý předmět za „umění“ je spolehlivým prostředkem ke zvýšení jeho materiální hodnoty, takže může být zakoupen, prodán a pojištěn za obrovské částky.

komodita. Graffiti se ale pro obchod tak lehce využít nedají, a pokud ano, přestávají být, jak ho mnozí označují, posledním svobodným uměním.

5.4. Street art

Datovat vznik street artu je stejně obtížné, jako ho definovat.¹⁵¹ Častou otázkou bývá, jak se od graffiti odlišuje. Odpovědi se různí podle toho, kdo je dotazován. Jinak to vnímá graffiti-umělec, teoretik či historik umění. Přesná definice street artu tedy neexistuje a různé definice tohoto pojmu se od sebe liší. Často se identifikuje používáním mnoha různých technik, kterých stále přibývá. Právě tento inovativní přístup k formě a technikám, které jdou nad rámec tradičního vnímání klasického graffiti, může částečně charakterizovat pojem. Street art v sobě zahrnuje a spojuje bezpočet výtvarných technik od samolepek (*stickers*), šablon (*stencils*), plakátů (*posters*), přes tvorbu mozaik, fotografie, až po pouliční instalace a mnoho dalších. Od tradičního graffiti navíc street art odlišuje přístup samotných tvůrců k jejich tvorbě. Většinou tvoří s uměleckým záměrem na rozdíl od mnoha writerů, kteří často jen tagují svoje teritorium a tvoří stále stejné dílo. Navíc má autor mnohem více možností, jak projevit svůj názor, než v klasickém graffiti. Street art dokáže upoutat pozornost širšího okruhu lidí, protože je srozumitelnější než graffiti, jehož významu často porozumí jen členové subkultury.¹⁵² Zde jde ale o sdělení širšího a hlubšího obsahu, myšlenek a poselství (ale také zpestření městského prostředí). Street art se běžně zaměřuje na společenské problémy, politickou situaci, témata jako globalizace a životní prostředí, nevyhýbá se zásadním a aktuálním událostem a problémům. Nejen umělci jej vnímají jako prostředek k vyjádření názoru, který může vyvolat akci k sociálním a politickým změnám. Zdroj inspirace ale může být různý. Street art čerpá jak z vysoké, tak z nízké kultury. Někdy bývá nazýván jako další etapa vývoje graffiti, dále se používají termíny neo-graffiti či post-graffiti. Tomáš Pospiszyl napsal v úvodu knihy *Street Art Praha: „Ti, kdo se o dějinách street artu pokoušejí psát, většinou zůstávají v rovině osobní historie. Vzhledem ke krátké době existence street artu a jeho formální různorodosti v něm lze jen těžko vypozařovat nějaké zákonitosti nebo obecné vývojové tendence. Jediné, co jeho*

¹⁵¹ Od jisté doby došlo ke změně, začal se v některých případech používat termín street art místo graffiti.

¹⁵² Veřejnost jej navíc vnímá jako více legální než graffiti.

nejrůznější podoby spojuje, je specifické využití městského prostoru“.¹⁵³ K problematice rozlišení se vyjádřil také český writer Key: „Graffiti je klasická technika sprejování nápisů na zed' a streetart je všechno ostatní.“ V článku dále uvedl: „Streetart využívá významy, značky a odkazy, je hravější a pro širokou veřejnost stravitelnější. Má různé podoby, od stříkání přes šablony, nalepování 3D objektů až třeba po nelegální vysazování stromků. Hranice jsou široké a rozdíly mezi uměním, streetartem a graffiti se často stírají a navzájem prolínají. Na vlně streetartu se můžou vézt i lidé s malou invencí. Jen čas a kvalita jejich kousků prověří, jestli za něco stojí,“.¹⁵⁴

5.4.1. Stenciling – technika s použitím šablony

Počátky této techniky se datují do časů jeskynních obyvatel – jako šablony používali například lidské dlaně, listy či kosti.¹⁵⁵ V dnešní době lidé vytvářejí šablony většinou z kartonu nebo plexiskla, následně se obraz v kombinaci se sprejem přenesou na dané místo. Stenciling používají především ti umělci, kteří chtějí vyjádřit politický nebo sociální komentář. Vytvoří jich několik na různých místech. Když kolemjdoucí vidí stejné graffiti na více místech, má to na něj jiný dopad, než kdyby to zahlédl pouze jednou. Podobně působí plakáty (angl. *posters*).

Francouz Blek le Rat, pravým jménem Xavier Prou, bývá označován za zakladatele street artu.¹⁵⁶ Teoretikové mu udělují prvenství v použití šablony, která obsahovala nejen typické písmo, ale i obrázek.¹⁵⁷ Poprvé uviděl graffiti v New Yorku v roce 1971. Americké graffiti ho silně zaujalo. Domníval se, že graffiti v New Yorku se nehodí do Paříže, proto začal tvořit vlastní, které by lépe zapadlo do místní architektury a veřejného prostoru. Jako vystudovaný umělec se naučil pracovat s nejrůznějšími uměleckými metodami a technikami.¹⁵⁸ Jeho poznávacím znamením, současně někdy i podpisem, se stala postava krysy. Hlodavce si vybral proto, že podle něj jedině tento tvor může být ve městě skutečně svobodný. [39]

V dnešní době se za nejslavnějšího graffiti a streetartového umělce považuje Banksy. Od klasického graffiti přešel k šablonám kvůli incidentu, při kterém chytili jeho

¹⁵³ Tomáš Pospiszyl – István Léko, *Street art Praha*, Praha 2007, s. 10.

¹⁵⁴ Tereza Olivová, Street art vytváří galerie přímo na ulici, <https://www.novinky.cz/kultura/149896-streetart-vytvari-galerie-primo-na-ulici.html>, vyhledáno 17.4. 2017.

¹⁵⁵ McDonald (pozn. 1), s. 126.

¹⁵⁶ Narodil se v Paříži, studoval architekturu na École des Beaux-Arts v Paříži.

¹⁵⁷ McDonald (pozn. 1), s. 141.

¹⁵⁸ Byl zatčen při tvorbě obrazu *Mother and Child* podle Caravaggia v roce 1991.

crew, protože byl při sprejování moc pomalý.¹⁵⁹ Svou identitu drží v anonymitě, ale ví se o něm, že se narodil roku 1974 a pochází z Bristolu v Anglii. Noviny Independent o něm vydali článek s odhalující zprávou, že za postavou Banksyho je Robin Cunningham, který pochází z privilegovaného prostředí. Tyto informace ale nebyly potvrzeny.¹⁶⁰ Také tajemství Banksyho totožnosti přispělo k jeho úspěchu a popularitě. Běžně se stává, že se jeho výtvořiny chrání plexisklem. Majitelé objektů tak činí, aby nedošlo k poničení díla či k jeho vyříznutí a odnesení.¹⁶¹ [40]

Ve svém díle komentuje povahu společnosti, kritizuje komercialismus, konzumní společnost plnou reklamy, šíří protiválečná poselství a je velkým kritikem korupce. Reaguje na společenské problémy a až s kousavou ironií je ve své tvorbě reflektuje. Jako mnoho dalších je také fascinován lidským životem a nekonečným koloběhem, v jeho díle se vyskytují andělé, démoni a lebky v různých narážkách na náboženství, život a smrt, čas a lidskost. Je fascinovaný statutem celebrity, slavné tváře používá v novém kontextu, jeho často humorná graffiti se nevyhýbají politikům, královské rodině či filmovému průmyslu. Oblíbeným zdrojem námětů pro mnoho writerů, streetartistů a stejně tak pro Banksyho je a bude policie, úřední činitelé a orgány. Zde ale výčet námětů objevujících se v jeho tvorbě nekončí. Především se zabývá aktuálními problémy, například spravedlivostí (či spíše nespravedlivostí) odehrávající se v různých koutech světa, také ukazuje hrůzy a dopad právě probíhajících válek lidem, kteří žijí daleko od konfliktních a válečných zón a tudíž si myslí, že se jich to přímo netýká. Napsal a vydal knihy o graffiti – *Banging Your Head Against A Brick Wall* (2001), dále *Existencilism* (2002), *Cut it Out* (2004) a *Wall and Piece* (2005). Nejslavnějším se ale stal jeho film *Banksy: Exit Through the Gift Shop* (2010). Zúčastnil se mnoha kolektivních uměleckých akcí, jeho sólové výstavy vždy trhaly rekordy v návštěvnosti, například: *Barely Legal exhibition* (Los Angeles, 2006) a *Turf War exhibition* (Londýn, 2003).

5.4.2. Stickers – sticker art

Nálepky se považují za nejrychlejší formu street artu. Tato technika obsahuje několik možností provedení. Buď to se samolepka vytiskne na lepidlo, nebo se

¹⁵⁹ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 76.

¹⁶⁰ Don Thompson, *Supermodelka a krabice Brillo*, Zlín 2014, s. 138.

¹⁶¹ K čemuž docházelo kvůli vysokému ohodnocení Banksyho děl.

nálepka lepidlem přilepí na vybrané místo. Vyrobit se dají také sítotiskem. Stickers menšího typu jsou k vidění skoro všude. Jejich výhodou je snadné odstranění a většinou zanechání neporušeného povrchu, tedy bez škody a újmy. Nekomerční nálepky mají původ v graffiti. Zpočátku se popisovaly samolepicí štítky například s přezdívkou dotyčného.¹⁶² Nálepky většinou nezůstávají na rušných místech osamoceny. Pokud autor najde nové zajímavé místo, časem se k jeho nálepkám připojí další. Ve světě se v této oblasti proslavila Sol crew, u nás umělec s pseudonymem Ahoy.

5.4.3. Reverse graffiti

Tato technika se jinak nazývá zelené graffiti a označuje způsob vytváření dočasných obrazů.¹⁶³ Odstraněním špíny či prachu z daného povrchu (např. z oken, aut) vznikne zamýšlený obraz. Reverse graffiti jsou považována za šetrná k životnímu prostředí, při jejich výrobě se nepoužívají chemikálie ani inkoust. Původní povrch tedy není poškozen. Technika je někdy využívána pro reklamu, obchodníci ji nazývají čistou reklamou. Za podobně nenásilný street art mohou být považovány některé akvity Toy Crew z Německa. Jednou z jejich akcí bylo například připevnění květináčů s květinami na okna vlaku. [41]

5.5. Přidružené aktivity tradičního graffiti a street artu

Graffiti a street art neobsahuje pouze rytí a aplikaci materiálu na povrch, jak původní slovo graffito nabízí. Existují další techniky a postupy: malování na chodník nazývané *sidewalk art* (i jiné názvy: street painting, pavement art) a také křídové kreslení neboli *colored chalk drawing*.¹⁶⁴ Pro toto dočasné umění je charakteristická výrazná inspirace dějinami umění, často se totiž vytvářejí kopie slavných děl. Praktika pochází z italské starodávné tradice, která se nazývá Madonnari, protože umělci mnohdy malovali různé verze madon (někdy slavných) na veřejném prostranství. Činili tak z důvodu, aby možným zákazníkům předvedli své dovednosti a talent. Například El Greco na začátku své kariéry údajně působil jako pavement artist.¹⁶⁵ V dnešní době umělci využívají i třídimenzionální efekt – nazývá se 3D pavement art nebo anamorphic

¹⁶² McDonald (pozn. 1), s. 192.

¹⁶³ Ibidem, s. 125.

¹⁶⁴ Ibidem, s. 193.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 192.

art. Slavnou se v této oblasti stala Tracy Lee Stum, která vytvořila rekord ve vytvoření nejrozlehlejší křídové (chodníkové) kresby na světě. [42] Jako námět si zvolila *Poslední večeři* Leonarda da Vinci.¹⁶⁶ Tracy je sponzorována mnoha společnostmi, vládními agenturami a vzdělávacími instituty po celé světě. Jako projev vděčnosti mnoho ze svého času a tvorby věnuje charitě. Stejně jako mnoho dalších street artistů, kteří dávají peníze na charitu jako výraz díků vůči prostředí, ve kterém tvořili.

Dalším umělcem působícím v této oblasti je Kurt Wenner. Po studiu umění na Rhode Island School of Design a Art Center College of Design pracoval jako vědecký ilustrátor pro Nasa. V roce 1982 zanechal své práce a odjel do Itálie studovat umění starých mistrů. Během devíti let si vytvořil reputaci a byl pověřen vytvořením speciálního sidewalk díla k oslavě návštěvy papeže Jana Pavla II. Jako první pořádal streetartový festival v Americe, přesněji v Santa Barbaře. Poté se zapojil do mnoha dalších akcí spojených s graffiti a street artem v USA. Zabývá se vzděláváním, předává své metody studentům různého věku, za což dostal ocenění od Kennedyho centra za vynikající a mimořádnou práci na poli uměleckého vzdělávání.¹⁶⁷

Do této oblasti patří také oplétání městských objektů vlnou či podobnými materiály, tzv. *yarn bombing* nebo *graffiti-knitting*. Tato forma většinou neobsahuje politické či sociální komentáře. Tvůrci mají pouze touhu udělat ulice měst zajímavějšími. První ukázky tohoto umění se objevily v Nizozemí v roce 2004, odtud se graffiti-knitting rozšířila do USA.

Těžko zařaditelné jsou díla Ellise Gallaghera, která se někdy připodobňují k Shadowmanovi od Richarda Hambletona. Vytváří siluety či stíny běžných objektů v městském prostředí (jako kola, požární hydranty), často jsou tato díla viditelná pouze v noci.

¹⁶⁶ Navštěvovala Tyler School of Art na Temple University ve Filadelfii, také studovala v Římě či ve Florencii.

¹⁶⁷ McDonald (pozn. 1), s. 195.

6. Ženy a graffiti

Ve zmiňované kultuře bohužel někdy převládá určitá předpojatost vůči ženám. Většina tvůrců bývá totiž muži, a proto se o graffiti často hovoří jako o mužském světě, i když s postupem času předsudků ubývá. Kolem roku 1971, tedy v letech formování graffiti, neexistovala zmínka o ženách působících v této oblasti. Prvními známými se staly Barbara 62, Eva 62 a Michelle.¹⁶⁸ Ve filmu *Wild Style* bylo možné vidět sprejující dívku, kterou byla Sandra Fabara alias Lady Pink, přítelkyně známého Leea. Na scéně se objevila v roce 1979 a soustředila se na piecy, které chodila vytvářet například i do metra.¹⁶⁹ V tomto dokumentu vyprávěla mimo jiné i o tom, jaké to bylo pro dívku v tehdejší éře graffiti. Z různých důvodů se raději oblékala jako muž, za kterého se i pro své vlastní bezpečí vydávala. Sandra Fabara začala vystavovat své dílo v 80. letech, což napomohlo ženskému zapojení do graffiti. Lady Pink se stala jednou z nejuznávanějších žen v oblasti graffiti-writing, a to nejen vzhledem k její třicet let trvající kariéře.

Náhled na ženy v graffiti se postupně začíná měnit i díky událostem jako bylo natočení snímku *Girl Power*,¹⁷⁰ či vydání knihy Nicholase Ganze – *Graffiti Women: Graffiti and street art from five continents*.¹⁷¹ Další významnou ženou z nejstarší generace je Miss.Tic.¹⁷² Nejvíce se proslavila osobitými portréty moderních žen a autoportréty. V posledních deseti letech se ve své tvorbě inspirovala velkými francouzskými mistry a jejich díly – např. *Spánkem* Gustava Courbete. Známými ženami mezi tvůrci graffiti se staly Miss Van z Toulouse a Swoon z USA. Miss Van většinou vytváří ženy či dívky zaujímavější provokativní pózy s obrovskými rty v „cartoon“ stylu. Svými pracemi se již účastnila mnoha výstav po celé Francii. Caledonia Dance Curry,¹⁷³ tedy Swoon se věnuje se tvorbě plakátů a nálepek, které mají působit již poničeným dojmem. Specializuje se na černobílé, někdy částečně kolorované papírové vystřihovánky v životní velikosti. [43] Kolemjdoucí poznají její práci podle unikátních realistických postav. Velmi často jsou to ženy a děti či obyvatelé města, které na svých cestách potkala. Zapojila se do uměleckého dění i pořádáním různých akcí, například

¹⁶⁸ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 73.

¹⁶⁹ Syrup & Cyris, *All City Queens*, London 2015, s. 154.

¹⁷⁰ Režie Sany a Jan Zajíček, 2016.

¹⁷¹ Významným projektem bylo například založení blogu Gurls Love Vandal v roce 2011.

¹⁷² Narodila se na Montmartru v roce 1956, nenavštěvovala uměleckou školu, ale školila se v divadle na scénografku. Později se přestěhovala na delší dobu do Kalifornie a po návratu do Paříže započala její kariéra jako umělkyně v stencil-graffiti.

¹⁷³ Narodila se v roce 1978 v Novém Londýně v Connecticutu. Studovala malbu na Pratt Institute v Brooklynu.

tématem jedné byla výroba série vorů z nalezeného newyorského odpadu. Podobně jako Swoon je v dnešní době velmi známá Alice Pasquini. Multimediální umělkyně studovala výtvarné umění a specializuje se na „old-style“ animaci a pracuje i jako ilustrátorka a designérka. Tvrdí, že ji občas frustruje práce pro tvrdohlavé a neústupné klienty, kteří jí diktují její práci. Proto ji před několika lety nadchl street art, v němž může být sama sebou. Prohlásila: „*The meaning and the value comes from the exchange between the artist and the viewer. This exchange happens on the street in a more unexpected, surprising and freer way than in a gallery*“.¹⁷⁴

Ke slavným ženám v graffiti patří i MadC. V roce 2010 se zapsala do dějin street artu pokrytím plochy o velikosti 700 m² podél trati mezi Berlínem a Halle vlastní tvorbou. Dílo se stalo pravděpodobně největším murálem namalovaným pouze jednou osobou na světě. Pravým jménem Claudia Walde začínala s graffiti jako teenager,¹⁷⁵ vytvořila si osobitý styl graffiti (zaměřuje se na dynamickou kaligrafii), tvoří ale také v dalších souvisejících oborech (grafický design, psaní a výtvarné umění). Patří ke špičkám v oboru, její barevné murály se nacházejí po celém světě (např. 500Wall v německé Lipsku, the Lady Digby mural v Dulwichi v Londýně). Nedávno vytvořila dynamickou instalaci v další sólové show v Paříži.¹⁷⁶

Dále je možné zmínit Rose One ze Švýcarska, Kat a Lady K z Francie, Musu ze Španělska, Mickey z Holandska, Chil z Norska, T&T z Velké Británie a především českou writerku Sany. V Severní Americe mezi nejvýznamnější patří Reds spolu s Queen Andreou, v Jižní pak Pamela Castro z Brazílie, Zurik z Kolumbie a v Austrálii především Illegally Blonde. Kromě významných žen existují také někdy pouze ženské crew. Příkladem známých skupin s pouze ženským obsazením mohou být Minaw Collective z Irska a Girls On Top z Velké Británie.¹⁷⁷ Guerrilla Girls je jméno skupiny sdružující ženy a umělkyně, které bojují proti sexismu a rasismu nejen v uměleckém světě. Skupina vznikla v roce 1985 v reakci na malý počet zastoupených umělkyň na výstavě *An International Survey of Recent Painting and Sculpture* v Muzeu moderního umění v New Yorku. Jméno si zvolily proto, že na veřejnosti nosí gorilí masky, které

¹⁷⁴ Alice Pasquini Proves Street Art Can Be Subtle (PICTURES + VIDEO),

http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/04/02/alice-pasquini-street-art_n_1396124.html, vyhledáno 17. 5. 2017.

¹⁷⁵ Narodila se v roce 1980 v Německu. Studovala na Burg Giebichenstein University of Art and Design v Londýně, má dva magisterské tituly v oblasti grafického designu a publikovala tři knihy o street artu.

¹⁷⁶ <http://madc.tv/about/>, vyhledáno 13.6. 2017.

¹⁷⁷ Syrup & Cyris, *All City Queens*, London 2015, s. 83.

jím umožňují anonymitu. Navíc se pak pozornost podle nich spíše soustřeďuje na promýšlení témat, než na jejich identitu.

7. Komplikace v oblasti

7.1. Nezodpovězené otázky

Z hlediska dějin umění se v této poměrně nové oblasti vyskytlo několik problematických otázek. První obtíží se stalo datování graffiti. Vzhledem k jejich formě a provedení (dílo posléze umělcům ani nepatří) se nedá přesně určit datum vzniku, pokud umělec ke svému podpisu nepřipojí rok, nebo si dílo nevyfotografuje – tedy nevede si archiv. Poté ale nastává problém, že umělec občas úmyslně datuje práci do dřívější doby, aby tím vyvolal zdání, že předběhl dobu. Z mnoha důvodů je tedy možné dataci určit jen pravděpodobně. S tím se pojí i dočasnost tohoto umění. Velmi často se stává, že hodnotná a převratná díla existují pouze nepatrnou dobu. Writeři si samozřejmě uvědomují tuto dočasnost. Někteří ji přijímají a promítají do svých děl, například umělec Buff Monster tvoří malé příšerky už s poškozením a odkazem, že graffiti či street art nemá doživotní záruku, je tady a teď. Jednou z pozůstalých památek po graffiti dílech mohou být tzv. *black books*, což je termín writerů pro jejich skicáře. Začaly být běžné kolem roku 1973, writeři si navzájem své skicáře půjčovali a kreslili do nich při setkání, obohacovali tím své styly.¹⁷⁸ Black books se staly uměleckým hnutím samy o sobě.

Komplikovaný je také vztah s uměleckými institucemi, jak již bylo zmíněno. Pokud se umělec proslaví, vydělává a vystavuje po galeriích, jsou jeho díla stále graffiti, když visí v muzeu na stěně a nejsou na ulici, vlaku či na budově (což jsou pro graffiti přirozená prostředí)? Toto se stalo stále nezodpovězenou otázkou. Je to ještě pořád graffiti, když je dílo vytrženo z prostředí města a dáno do aukce, kde se později prodá soukromému majiteli? Navíc graffiti a street art jsou velmi komplikovanou oblastí pro obchodníky a kurátory. Často ceny určují hodnotu a postavení uměleckého díla, jenže graffiti je nekontrolovatelné a těžko ohodnotitelné – jak dát na malbu na zdi domu nálepku s cenou, kterou potřebují kurátoři a vlastníci galerií? Proto někdy nemarní čas něčím, co nejde ocenit. Právě fakt, jak peníze pronikají do této oblasti, se nelíbí mnoha umělcům a writerům. Někteří brání přenosu na stěny galerie, pokud je to jen kvůli pohodlí pozorovatelů. Podle některých je potřeba vnímat graffiti v jeho přirozeném

¹⁷⁸ Gastman & Neelon (pozn. 24), s. 63.

prostředí, tedy v městském prostoru, kde často dílo se svým prostředím komunikuje. Nelze jej vyjmout z kontextu, do kterého jej vsadil umělec.

Ke konci 20. století trh objevil potenciál graffiti, která se později začala objevovat v reklamě (např. Dvořákova Praha), módě, designu a v mnoha dalších oborech. Graffiti se začala využívat k nejrůznějším účelům, což řada členů subkultury odsuzuje jako narušení základní filozofie graffiti.

Do uměleckého díla se promítá motivace jeho tvůrce. Účel a záměr díla v této oblasti může být rozmanitý. Například umělec Nemo si po narození syna začal více všimnout šedi a neútěšného prostředí jejich čtvrti. Začal vytvářet veselé a vtipné graffiti pro děti, pro které chtěl zlepšit prostředí v čtvrti Belleville, což je chudší část v Paříži s vysokou populací imigrantů. Někteří sprejeři a tvůrci graffiti nechtějí, aby se jejich díla jakkoliv hodnotila, protože nedělají graffiti s uměleckým záměrem, i když esteticky vstupují do veřejného prostoru.¹⁷⁹ Mnozí vytvářejí graffiti kvůli adrenalinu při akci, tagují město a baví je, když kolem sebe vidí svou práci. Mnozí mají graffiti jako koníček, jako sebevyjádření, kterého se jim jinde nedostává. Někteří se zase snaží předat zprávu a zajímá je obsah, další se snaží o co nejkreativnější tagy a ve středu zájmu mají estetiku formy. Zůstává otázkou, jestli nějak hodnotit kvalitu a provedení těchto děl, či do hodnocení zahrnout pouze díla umělců, kteří tvoří s uměleckým záměrem. Ale jak je rozlišit. Navíc v tomto umění se dá těžko určit, kdo s čím přišel první, jelikož se od sebe všichni inspirují a propůjčují si prvky, styly atd. Určit tedy tvůrce inovace bývá nesnadné. Značnou těžkostí je vůbec autorství jako takové, pokud dotyčný nepřipojí svůj podpis (což někteří nedělají).

7.2. Kategorizace

Občas se graffiti a street art jako celek rozděluje do nejrůznějších součástí. Je tu snaha škatulkovat je na určité skupiny či druhy. Je možné ale tak spleť oblast nějak roztřídit? Málokdo totiž tvoří celý život pouze jednou technikou či v jednom stylu. Většinou se umělec vyvíjí a jeho dílo se mění. Autoři v knihách, které se zabývají graffiti, nejčastěji oblast rozdělují na:

¹⁷⁹ Část subkultury zdůrazňuje, že nepovažuje graffiti za umění. Jde jim o zábavu a radost z tvorby.

- 1) písmo
- 2) murály, zobrazení a obrazy
- 3) street art (nové možnosti a techniky, šablony, nálepky, plakáty atd).

Písmo (angl. writing) zahrnuje fonty, nápisy a tagy (tedy graffiti podpisy – jádro graffiti), throw-ups a piecy. Tato část obsahuje několik různých druhů a stylů: old-school, nečitelný rukopis, bubble letters, kulaté tvary a obrysy, organically-inspired fonty, 3D písmo, wild style atd. Druhá část obsahuje murály a figurativní práce. Díla mohou být barevná či černobílá (např. Buff Diss). Graffiti může tedy obsahovat kromě písma také postavy, portréty či loga, které mohou mít nejrůznější podobu. Příkladem mohou být díla Coraila z Francie, který se ve street artu pohybuje od roku 1996. Tvoří graffiti působící perfektní iluzí, tedy snaží se o dokonalé napodobení reality podobně jako Insane. Vysledovat se dají nejrůznější náměty a oblasti, kterým se umělci věnují:

<u>oblast</u>	<u>příklad umělce</u>
portréty	Btoy, Vhils (ilustrované portréty), Alo
postavy zvířat a lidí	Nick Alive, Suso33, Dal East, Jana & JS, Louis Masai, El Bocho, Jaune, Susso, ROA
vzory a ornamenty	Dingos, Reyes, Inti Castro (barevný ornamentální street art), Blaqq, Nespoon, Pastel FD (přírodní motivy)
fantaskno a fantasy příběhy	Klass Van der Linden, Basco Vasco, BDM, Phlegm, Fintan Magee, Skount
sci-fi	Dan Kitchener aka Dank
ilustrativní styl, animace	Fase, Zosen, Sweet Toof, Cobrinha, Remio, Urben, Jaune, Paul Insect
3D graffiti, snaha o iluzi	Astro, Paul Insect, Insane

vliv komiksu	Cache, Eyone
vliv dějin umění	<p>Martin Watson, Jaune</p> <ul style="list-style-type: none"> – pop art: Sever, Ben Frost – abstrakce: monsieur Qui, Augustine Kofie, Eltono, Sixeart, SAT 1 – kubismus a geometrické tendence: ZEDC, Akim, Kenor – surrealismus: Interesni Kazki, 3TTMAN, Remed
propojení několika námětových oblastí	SHOK-I, Neuzz, Zevs, Fafa, Honet, Pariz One, Zabou
mural art – tedy velkoplošné malby	Mateo Lara, Zbiok, , JR, Reka One, Ella & Pitr ¹⁸⁰

Tabulka 1

¹⁸⁰ Zvláštní provedení rozměrných maleb – místo na fasádách vytváří své murály na zemi, silnicích, v docích. Jejich díla jsou tedy viditelná pouze z výšky.

Závěr

V poslední době se může zdát, že budoucnost graffiti je nejistá. K této myšlence mimo jiné vede zvyšující se počet kamer na veřejném prostranství. Bude tedy čím dál těžší tvořit na nelegálních plochách. Možná ale pouze nastane další etapa vývoje.¹⁸¹ Sprejeři se totiž dokázali v minulosti přizpůsobit různým překážkám a překonat je. Kamery ale nejsou jedinou překážkou. Jak se graffiti stala sofistikovanějšími, zaujala i umělecké školy, některé nyní školí umělce technikám graffiti a street artu. Těžko říct, jestli je to ještě „pravé“ graffiti, když se umělec učí v bezpečí ateliéru místo metodou pokusů a omylů na ulicích, jak tomu bývá obvykle. Graffiti se většinou věnují samouci. Mohou mít také výtvarné vzdělání, ale graffiti je nikdo nenaučí. Inspirují se sice druhými, ale jinak si na vše musí přijít sami. Zčásti může pomáhat crew, pokud jsou členy.

Komplikované je studium a bádání v této oblasti, jelikož graffiti se dá těžko studovat vzhledem k jeho formě. Někdy to je možné pouze z fotografií či z jiných záznamů. Občas se nedá k určitým dílům vrátit a podrobně je naživo zkoumat. Ale i v té dočasnosti je určité kouzlo, které příznivce přitahuje. Graffiti mohou zahlédnout i lidé, kteří nemají velký zájem o umění. Nemusí chodit do galerie či muzea, jelikož toto umění je blízko všem, obklopuje je. Galerie pod širým nebem možná vznikly ve 20. století proto, že se běžným lidem umění vzdálilo – bylo pro ně těžko srozumitelné, komplikované – částečně se proto přesunulo na ulice, kde je dostupnější. Street art se stal dobře čitelným a jasným uměleckým projevem a pro jeho pochopení divák nemusí mít hlubší znalosti výtvarného umění. Graffiti a pouliční umění ale není výkřikem nejchudších vrstev velkoměsta, ulice jako malířská plátna využívají lidé různého věku, rasy, náboženství, majetní i nemajetní. Lidstvu je totiž tvoření další přirozeností. Snad každý, když se někdy nudí (ať umělec či neumělec), si občas kreslí něco do diáře či do sešitu. Pro kreativního člověka se mohou stát ulice tím pravým místem bez omezujících hranic, které jinde může vnímat.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila komplexně představit celou oblast graffiti. Tomuto tématu bych se chtěla dále věnovat a specializovat se na určitou

¹⁸¹ Do další etapy už nyní patří Graffiti Research Lab (zkráceně označován jako G. R. L.), což je projekt a graffiti crew, které byly založeny na myšlenkovém odkazu klasických graffiti ve spojení s novými mediálními technologiemi (lasery, LED diody, animace, video mapping...). Skupina, která se projektem zabývá, vznikla v roce 2005 a na jejím založení se podíleli například Evan Roth a James Powderly.

podkategorii. V České republice se graffiti nedostává takové pozornosti, jakou by si zasloužila. Jen pár teoretiků a historiků umění se občas pouličnímu umění a všem jeho podobám věnuje, ale dlouhodobě se na graffiti specializuje opravdu jen málo lidí. Také tímto faktem si vysvětlují dlouhodobý spíše negativní vztah běžných obyvatel k tomuto druhu výtvarného umění, který mě také přivedl k výběru tématu bakalářské práce. V zahraničí už graffiti a street art dávno „obhajovat“ nepotřebují, u nás ale bohužel je tato obhajoba stále nezbytná. Kvůli nezájmu odborníků chybí odborná i populárně naučná literatura a jen zřídka se konají hodnotné přednášky. Právě tento nezájem také zapříčinil spíše odmítavý postoj veřejnosti. Málokdo totiž vyvrací většině veřejnosti její negativní názor. Jen občas někdy samotní sprejeři, lidé z uměleckého prostředí a kulturní antropologové se snaží komplexně představit tuto vizuální kulturu a poukázat na kvality a hodnoty graffiti. Lidé, kteří se této oblasti chtějí věnovat a studovat, to mají podobně nelehké jako sprejeři a jejich díla. V Čechách a částečně i ve světě chybí celý obor, který by se věnoval pouze graffiti a jasně tuto oblast vymezil a definoval její kategorie a součásti. Během mého bádání vyvstalo několik otázek a problematických oblastí, které jsem se ve své práci snažila nastínit. Tyto nejasnosti (např. styly, kategorie, terminologie) je nutné vyřešit, jinak se zkoumání a bádání nemůže dále posunout. V České republice se některým nejasnostem věnovaly bakalářské a magisterské práce, ze kterých jsem také čerpala. Zásadní se pro mě stala zahraniční literatura. Každá kniha ale o historii píše trochu jinak, v leccem se pohledy liší. Graffiti ale existují dále i bez svého vlastního „oboru“. Graffiti byla, jsou a budou, jelikož zanechání značky je určitá forma věčnosti – „*to leave a mark is a form of immortality*“.¹⁸²

182 McDonald (pozn. 1), s. 113.

Summary

grafein – psát

rail graffiti – vyrytá či jinak vytvořená graffiti ve vlacích (většinou nákladních)

moniker – přezdívka, pseudonym

tagování – značkování

tag – většinou jedno slovo, které si sprejer vybere a kreativně upravuje (může být přezdívka ale nemusí), také podpis autora

writer – většinou označení pro tvůrce graffiti, sprejer

crew – skupina sprejerů

throw-ups – jedná se tag větší rozlohy, vytvořený extrémně rychle, a proto většinou zredukovaný na jednoduchá písmena s použitím dvou barev

wholecar – posprejovaný celý vagón

wholetrain – posprejovaná celá vlaková souprava

mural – velkoplošná malba (velmi často fasády)

piece – větší „kus“, graffiti dílo větších rozměrů, kromě písma se zde mohou objevovat i různé znaky, motivy, obrázky, postavy atd.

wild style – divoký styl písma

straight letters – rovné písmo

bubble letters – kulaté, bublinové písmo

subway graffiti – graffiti v metru, na vozech podzemní dráhy

stencil – šablona

halls of fame – síň slávy

sticker – samolepka, nálepka

poster – plakát

colored chalk drawing – křídové kreslení

3D pavement art a anamorphic art – umění s 3D efektem

Seznam literatury

Alexandra Kolossaová, *Haring*, Kolín nad Rýnem 2006, s. 92.

Cristian Campos, *Street Art*, Barcelona 2015.

Don Thompson, *Supermodelka a krabice Brillo*, Zlín 2014, s. 138.

Eric Felisbret, *Graffiti New York*, China 2009.

Ethel Seno – Carlo McCormick, *Trespass. History of Uncommissioned urban art*, China 2015.

Fiona McDonald, *The Popular History of Graffiti – From ancient world to the present*, New York 2013.

Jan Baleka, *Výtvarné umění, výkladový slovník*, Praha 2010.

Jerome Catz, *Talk About Street Art*, Paris 2014.

Joe Epstein, *London graffiti and street art*, China 2014.

Ket, *Planet Banksy*, London 2014.

Klára Voskovcová – Radek Wohlmuth, *Městem posedlí – ilegální umění v legálním světě*, katalog k výstavě v Městské knihovně, Praha 2012.

Martina Overstreet, *In graffiti we trust*, Praha 2006.

Mia Grondahl, *Revolution graffiti and street art of the New Egypt*, China 2012.

Nicholas Ganz, *Graffiti World. New edition*, Singapore 2009.

Otto M. Urban – Blanka Čermáková – Michal Cimala – Jan Kaláb, *Trafology*, Praha 2015.

Rafael Schacter – John Fekner, *World Atlas of Street Art and Graffiti*, United Kingdom 2013.

Ray Smith, *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů*, Bratislava 2013.

Roger Gastman – Caleb Neelon, *The History of American Graffiti*, New York 2010.

Roman Hrušák, *Paradoxy galerijní prezentace street artu* (bakalářská práce), Brno Masarykova univerzita, 2014.

Syrup & Cyris, *All City Queens*, London 2015.

Tobiáš Grolich, *Ikony české graffiti scény a jejich současná tvorba v jiných uměleckých odvětvích* (bakalářská práce), Brno Masarykova univerzita, 2012.

Tomáš Pospiszyl – István Léko, *Street art Praha*, Praha 2007.

Troy Lovata – Elizabeth Olton, *Understanding Graffiti. Multidisciplinary Studies from Prehistory to the Present*, Great Britain 2015.

Vladimír Brož, 2666 Praha Odyssey, Příbram 2006.

Vladimír Brož – Tomáš Souček – Karel Veselý, *Kmeny*, Praha 2014.

Seznam internetových zdrojů

<http://ancientgraffiti.wlu.edu/>, vyhledáno 14.2. 2017.

Kristýna Řeháčková, Graffiti a street art jako živá součást města,
<https://www.novinky.cz/kultura/147321-graffiti-a-street-art-jako-ziva-soucast-mesta.html>,
vyhledáno 13.4. 2017.

Zuzana Musálková, Obrazem: Sprejeři míří z ulic do galerií,
<https://www.novinky.cz/kultura/248626-obrazem-sprejeri-miri-z-ulic-do-galerii.html>, vyhledáno
28.4. 2017.

<http://www.street-strips.cz/>, vyhledáno 23.3. 2017.

Martina Buláková, Když se z graffiti stane umění, http://kultura.zpravy.idnes.cz/kdyz-se-z-graffiti-stane-umeni-dk8-/vytvarne-umeni.aspx?c=A080906_123634_vytvarneum_jaz,
vyhledáno 15.4. 2017

Kateřina Faná, Klasik českého graffiti Jan Kaláb zkřížil planety,
<https://www.novinky.cz/kultura/236421-klasik-ceskeho-graffiti-jan-kalab-zkrizil-planety.html>,
vyhledáno 10.5. 2017

<http://trafogallery.cz/umelci/jan-kalab/>, vyhledáno 10.3. 2017

Roman Šafhauser, Graffiti není o vandalství, je to další forma lidového umění, říká výtvarník,
http://praha.idnes.cz/jan-kalab-graffiti-nemusi-by-vandalismus-ff1-/praha-zpravy.aspx?c=A160801_113736_praha-zpravy_rsr, vyhledáno 15.3. 2017

<https://shop.biggboss.cz/products/michal-skapa-analfabet>, vyhledáno 10.6. 2017

<http://www.ondrejvyhnanek.com/o-mne>, vyhledáno 7.6. 2017

Radek Wohlmuth, Timo, <http://artcasopis.cz/clanky/timo>, vyhledáno 17.5. 2017.

Filip Jaroševský, Graffiti není životní styl jen pro chlapy. Sany to dokazuje,
http://www.metro.cz/prazska-writerka-a-reziserka-sany-zacala-s-graffiti-v-patnacti-letech-125-/praha.aspx?c=A160226_102101_praha-metro_jsk, vyhledáno 9.6. 2017.

Lucie Jandová, Writerka Sany: Je to hra. Zatím vyhrávám,
<https://www.novinky.cz/zena/styl/401760-writerka-sany-je-to-hra-zatim-vyhravam.html>,
vyhledáno 10.6. 2017.

Monika Zavřelová, Ženy z Girl Power nosí podpatky, mají děti a po nocích malují vlaky,
http://kultura.zpravy.idnes.cz/girl-power-dokument-premiera-graffiti-dhc-/filmvideo.aspx?c=A160226_134853_filmvideo_kiz, vyhledáno 11.6. 2017.

Tereza Olivová, Street art vytváří galerie přímo na ulicích,
<https://www.novinky.cz/kultura/149896-streetart-vytvari-galerie-primo-na-ulici.html>, vyhledáno 17.4. 2017.

Kateřina Farná, Městem posedlý kurátor Radek Wohlmuth tvrdí: V graffiti jedeme všichni,
<https://www.novinky.cz/kultura/284889-mestem-posedly-kurator-radek-wohlmuth-tvrdi-v-graffiti-jedeme-vsichni.html>, vyhledáno 23.3. 2017.

https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=31813, vyhledáno 13.2.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Kilroy_Was_Here_-_Washington_DC_WWII_Memorial.jpg, vyhledáno 14.2. 2017

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/e/e0/Bozo_Texino.jpg, vyhledáno 15.2. 2017

<https://australianyarns.wordpress.com/mr-eternity-the-sydney-legend/>, vyhledáno 15.2. 2017

<http://street-art.fr/10-facts-you-dont-know-about-graffiti/>, vyhledáno 16.2. 2017

<https://cz.pinterest.com/pin/302163456218439497/>, vyhledáno 16.2. 2017

<https://jerseyjoeart.com/2015/09/24/throw-ups-2/>, vyhledáno 19.2. 2017

http://www.ekosystem.org/0_Images_v2/3/1/912633.jpg, vyhledáno 19.2. 2017

http://leequinones.com/img/galleries/subwayArt/lee_sub_2_yearofthedragon79.jpg,
vyhledáno: 20.2. 2017

<https://cz.pinterest.com/pin/121175046204695440/>, vyhledáno 21.2. 2017

<https://upperplayground.com/blogs/news-upperplayground/tagged/lonny-wood>, vyhledáno 23.2. 2017

http://realgraffitihistory.com/data1/images/a_flint_history4.jpg, vyhledáno 23.2. 2017

<https://www.nytimes.com/2017/04/04/arts/dance/joffrey-ballets-archive-heads-to-the-new-york-public-library.html>, vyhledáno 25.2. 2017

<http://animalnewyork.com/2009/book-publisher-has-faith-in-graffiti/>, vyhledáno 26.2. 2017

<http://graffiti.graffhead.com/2011/04/cope-2-in-los-angeles.html>, vyhledáno 27.2. 2017

<http://grafiteiros-procura-se.blogspot.cz/2013/02/os-irmaos-otavio-e-gustavo-pandolfo-grafiteiros-do-mundo.html>, vyhledáno 28.2. 2017

<https://bbandm.files.wordpress.com/2011/01/red-orange.jpg>, vyhledáno: 1.3. 2017

<https://www.youtube.com/watch?v=KL0OImCkTHY>, vyhledáno: 1.3. 2017

<https://cz.pinterest.com/donnacarmel/richard-hambleton-shadowman/>, vyhledáno 1.3. 2017

<http://www.ninapandolfo.com.br/blog/>, vyhledáno 3.3. 2017

<http://www.osgemeos.com.br/pt/projetos/vancouver-biennale/#!/5552>, vyhledáno 6.3. 2017

<http://www.ekosystem.org/photo/931536>, vyhledáno 7.6. 2017

<http://www.widewalls.ch/street-art-legends-best-of-keith-haring-art/>, vyhledáno 10.3. 2017

<https://streetartnews.net/2014/10/the-10-most-popular-street-art-pieces.html>, vyhledáno 10.3. 2017

<http://streetarthub.com/tasso-cologne-germany/>, vyhledáno 13.3. 2017

<http://momentsjournal.com/artist-faith47-beautifies-streets-drab-urban-spaces-meanings-life/>, vyhledáno 14.3. 2017

<http://www.phatbeatz.cz/novinky-u-writeru-poise>, vyhledáno 17.3. 2017

<http://www.phatbeatz.cz/vladimir-518-o-hudbe-graffiti-i-zivote>, vyhledáno 17.3. 2017

<http://www.designmagazin.cz/umeni/3343-probiha-prvni-festival-street-artu-jmenem-names.html>, vyhledáno 18.3. 2017

<http://www.taktum.cz/vystavy/mestem-posedli/#c54>, vyhledáno 20.3. 2017

<http://www.jankalab.com/selected-works/point-alternate-planes/>, vyhledáno 25.3. 2017

<http://www.pastaoner.cz/en/gallery/choose-to-be-happy>, vyhledáno 26.3. 2017

http://brno.idnes.cz/timo-sprejuje-sedmnact-let-dd0-/brno-zpravy.aspx?c=A140116_2022745_brno-zpravy_daj, vyhledáno 27.3. 2017

<http://www.widewalls.ch/artist/blek-le-rat/>, vyhledáno 14.3. 2017

<https://www.stencilrevolution.com/banksy-art-prints/no-future-girl-balloon/>, vyhledáno 13.4. 2017

<http://www.thedailyepic.com/14-amazing-examples-of-reverse-graffiti-number-5-made-my-jaw-drop/>, vyhledáno 15.3. 2017

<http://tracyleestum.com/portfolio/>, vyhledáno 20.3. 2017

Seznam vyobrazení

Obrázek 1 Ukázka petroglyfů, zdroj: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=31813 , vyhledáno 13.2. 2017.....	83
Obrázek 2 Petroglyfy v Coso Range v Sierra Nevada, zdroj: https://cz.pinterest.com/pin/574983077410397567/ , vyhledáno 13.2. 2017	83
Obrázek 3 Graffiti nalezené v Pompejích, zdroj: Fiona McDonald, <i>The Popular History of Graffiti – From ancient world to the present</i> , China 2013.....	83
Obrázek 4 Nejčastější podoba graffiti Kilroy, zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Kilroy_Was_Here_-_Washington_DC_WWII_Memorial.jpg , vyhledáno 14.2. 2017	84
Obrázek 5 Bozo Texino – jedno z prvních rail-graffiti, zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/e/e0/Bozo_Texino.jpg , vyhledáno 15.2. 2017	84
Obrázek 6 Eternity nad Sydney Harbor Bridge při oslavě začátku nového tisíciletí, zdroj: https://australianyarns.wordpress.com/mr-eternity-the-sydney-legend/ , vyhledáno 15.2. 2017	84
Obrázek 7 Cornbread a jeho tag, zdroj: http://street-art.fr/10-facts-you-dont-know-about-graffiti/ , vyhledáno 16.2. 2017	85
Obrázek 8 Ukázka stylu písma – Philadelphia Gang Hand Style, zdroj: https://cz.pinterest.com/pin/302163456218439497/ , vyhledáno 16.2. 2017	85
Obrázek 9 Taki 183 a jeho tag mezi dalšími z té doby, zdroj: Roger Gastman – Caleb Neelon, <i>The History of American Graffiti</i> , 2010.....	85
Obrázek 10 Příklad, jak může vypadat throw-up, zdroj: https://jerseyjoeart.com/2015/09/24/throw-ups-2/ , vyhledáno 19.2. 2017	86
Obrázek 11 Ukázka wholecar, zdroj: http://www.ekosystem.org/0_Images_v2/3/1/912633.jpg , vyhledáno 19.2. 2017.....	86
Obrázek 12 Lee a jeho piece, zdroj: http://leequinones.com/img/galleries/subwayArt/lee_sub_2_yearofthedragon79.jpg , vyhledáno: 20.2. 2017	86
Obrázek 13 Ukázka stylu straight-letters, zdroj: Eric Felisbret, <i>Graffiti New York</i> , 2009.....	87

Obrázek 14 Ukázka stylu wild-style, zdroj: https://cz.pinterest.com/pin/121175046204695440/ , vyhledáno 21.2. 2017.....	87
Obrázek 15 Příklad graffiti kolem roku 1973, zdroj: Roger Gastman – Caleb Neelon, <i>The History of American Graffiti</i> , 2010.....	87
Obrázek 16 Phase 2 a jeho piece, zdroj: https://upperplayground.com/blogs/news-upperplayground/tagged/lonny-wood , vyhledáno 23.2 2017.....	88
Obrázek 17 United Graffiti Artists v roce 1973, zdroj: http://realgraffitihistory.com/data1/images/a_flint_history4.jpg , vyhledáno 23.2. 2017.....	88
Obrázek 18 Joffrey Ballet a graffiti, 1973, zdroj: https://www.nytimes.com/2017/04/04/arts/dance/joffrey-ballets-archive-heads-to-the-new-york-public-library.html , vyhledáno 25.2. 2017.....	88
Obrázek 19 Přebal knihy <i>The Faith of Graffiti</i> , zdroj: http://animalnewyork.com/2009/book-publisher-has-faith-in-graffiti/ , vyhledáno 26.2. 2017.....	89
Obrázek 20 Příklad bubble letters stylu – Cope 2 a jeho murál v Los Angeles, zdroj: http://graffiti.graffhead.com/2011/04/cope-2-in-los-angeles.html , vyhledáno 27.2. 2017.....	89
Obrázek 21 Ukázka whole train – Os Gemeos a Gustavo Pandolfo, zdroj: http://grafiteiros-procura-se.blogspot.cz/2013/02/os-irmaos-otavio-e-gustavo-pandolfo-grafiteiros-do-mundo.html , vyhledáno 28.2. 2017.....	89
Obrázek 22 Posun k skoro až nečitelnému graffiti, zdroj: https://bbandm.files.wordpress.com/2011/01/red-orange.jpg , vyhledáno: 1.3. 2017.....	90
Obrázek 23 Kniha <i>Subway Art</i> , zdroj: https://www.youtube.com/watch?v=KL00ImCkTHY , vyhledáno: 1.3. 2017.....	90
Obrázek 24 Richard Hambleton a jeho Shadowman, zdroj: https://cz.pinterest.com/donnacarmel/richard-hambleton-shadowman/ , vyhledáno 1.3. 2017.....	90
Obrázek 25 Nina Pandolfo, zdroj: http://www.ninapandolfo.com.br/blog/ , vyhledáno 3.3. 2017.....	91
Obrázek 26 Os Gemeos a jejich ikonický styl, zdroj: http://www.osgemeos.com.br/pt/projetos/vancouver-biennale/#!/5552 , vyhledáno 6.3. 2017.....	91

Obrázek 27 Labrona, zdroj: http://www.ekosystem.org/photo/931536 , vyhledáno 7.6. 2017.....	91
Obrázek 28 Keith Haring a jeho graffiti, zdroj: http://www.widewalls.ch/street-art-legends-best-of-keith-haring-art/ , vyhledáno 10.3. 2017.....	92
Obrázek 29 D-face a jeho dílo silně inspirované pop artem, zdroj: https://streetartnews.net/2014/10/the-10-most-popular-street-art-pieces.html , vyhledáno 10.3. 2017.....	92
Obrázek 30 Tasso, zdroj: http://streetarthub.com/tasso-cologne-germany/ , vyhledáno 13.3. 2017	92
Obrázek 31 Faith 47 a její graffiti, Miami, 2012, zdroj: http://momentsjournal.com/artist-faith47-beautifies-streets-drab-urban-spaces-meanings-life/ , vyhledáno 14.3. 2017.....	93
Obrázek 32 Pois a jeho graffiti z roku 2002, zdroj: http://www.phatbeatz.cz/novinky-u-writeru-poise , vyhledáno 17.3. 2017.....	93
Obrázek 33 Vladimír 518 a piece, zdroj: http://www.phatbeatz.cz/vladimir-518-o-hudbe-graffiti-i-zivote , vyhledáno 17.3. 2017.....	93
Obrázek 34 Mezinárodní graffiti festival Names – zeď Třafačky, 2008, zdroj: http://www.designmagazin.cz/umeni/3343-probiha-prvni-festival-street-artu-jmenem-names.html , vyhledáno 18.3. 2017.....	94
Obrázek 35 Mezinárodní výstava street artu a graffiti – Městem posedlí, 2012, zdroj: http://www.taktum.cz/vystavy/mestem-posedli/#c54 , vyhledáno 20.3. 2017.....	94
Obrázek 36 Point – výstava Alternate Plan(e)t, The Chemistry Gallery, Praha, 2013, zdroj: http://www.jankalab.com/selected-works/point-alternate-planes/ , vyhledáno 25.3. 2017.....	94
Obrázek 37 Pasta Oner a jeho murál na Verdunské, Praha, v rámci Městem Posedlí, 2012, zdroj: http://www.pastaoner.cz/en/gallery/choose-to-be-happy , vyhledáno 26.3. 2017.....	95
Obrázek 38 Timo z Brna a jeho dílo Albertina, zdroj: http://brno.idnes.cz/timo-sprejuje-sedmnact-let-dd0-/brno-zpravy.aspx?c=A140116_2022745_brno-zpravy_daj , vyhledáno 27.3. 2017.....	95
Obrázek 39 Blek le Rat a jeho šablonové graffiti v New York City, zdroj: http://www.widewalls.ch/artist/blek-le-rat/ , vyhledáno 14.3. 2017	96
Obrázek 40 Banksy – No Future, zdroj: https://www.stencilrevolution.com/banksy-art-prints/no-future-girl-balloon/ , vyhledáno 13.4. 2017.....	96

Obrázek 41 Ukázka, jak může vypadat reverse graffiti, zdroj: http://www.thedailyepic.com/14-amazing-examples-of-reverse-graffiti-number-5-made-my-jaw-drop/ , vyhledáno 15.3. 2017.....	97
Obrázek 42 Tracy Le Stum a ukázka 3D pavement art, zdroj: http://tracyleestum.com/portfolio/ , vyhledáno 20.3. 2017.....	97
Obrázek 43 Swoon a její neobyčejné streetartové dílo, Brooklyn, New York, zdroj: http://www.brooklynstreetart.com/theblog/2014/08/05/swoon-across-a-red-corrugated-wall-in-red-hook/ , vyhledáno 29.3. 2017.....	98

Seznam tabulek

tabulka1

Obrazová příloha

Obrázek 1 Ukázka petroglifů

Obrázek 2 Petroglyfy v Coso Range v Sierra Nevada

Obrázek 3 Graffiti nalezené v Pompejích

Obrázek 4 Nejčastější podoba graffiti Kilroy

Obrázek 5 Bozo Texino - jedno z prvních rail-graffiti

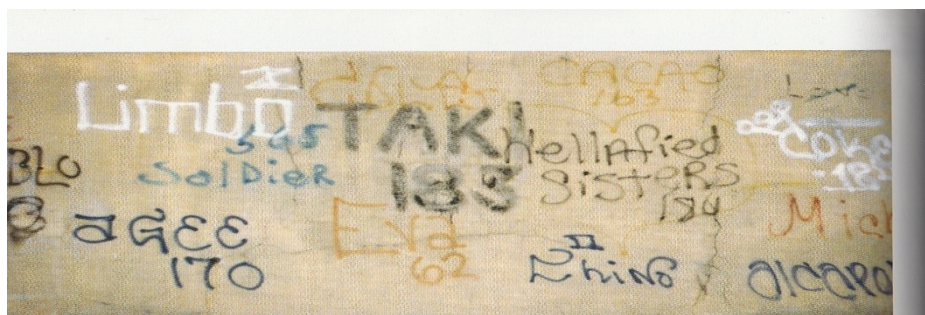
Obrázek 6 Eternity nad Sydney Harbor Bridge při oslavě začátku nového tisíciletí

Obrázek 7 Cornbread a jeho tag

Obrázek 8 Ukázka stylu písma - Philadelphia Gang Hand Style

TAKI explains their progression: "JULIO was writing, mostly up in Inwood. PHIL lives up in Inwood, so he sees JULIO. PHIL says alright, he gets a marker, and starts writing up in the Heights. GREG and I see him and borrow his marker and get ourselves. Of course, this all happens in a snap. It's like your friend gets his hands on his first pack of cigarettes; you all try it. You're walking around, you have nothing to do—what do

Why "183"? By 1970, these were common questions among Demetrius's classmates at Haaren High School. Haaren was in Midtown, and TAKI would take the 1 or the A train to get there, writing his name along the way in subway stations when nobody was looking, and in choice locations inside the school. In the afternoons, he would walk across town to work, where he delivered boxes of cosmetics to fancy Upper East Side and Gramercy Park

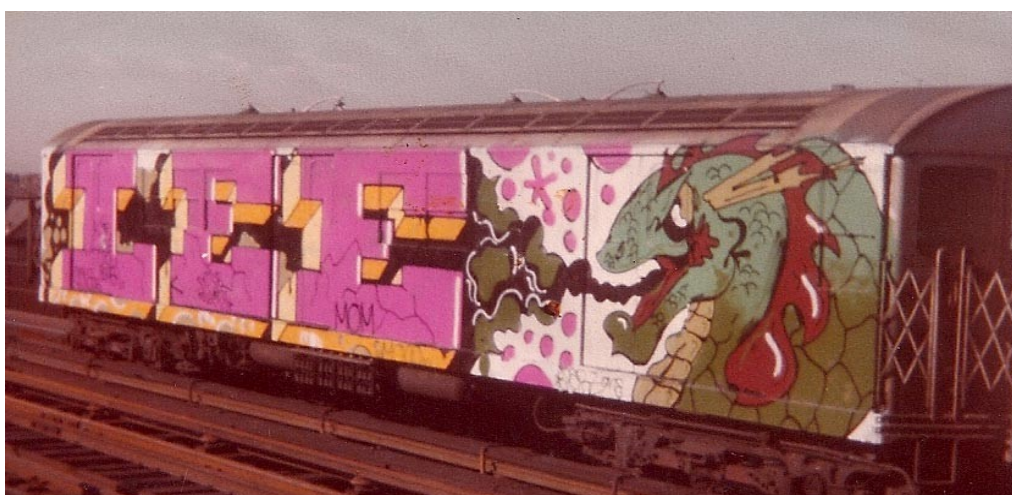
Obrázek 9 Taki 183 a jeho tag mezi dalšími z té doby

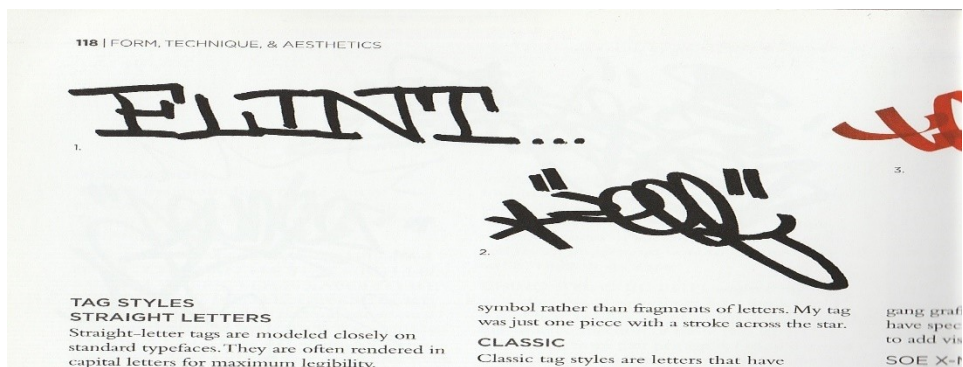
Obrázek 10 Příklad, jak může vypadat throw-up

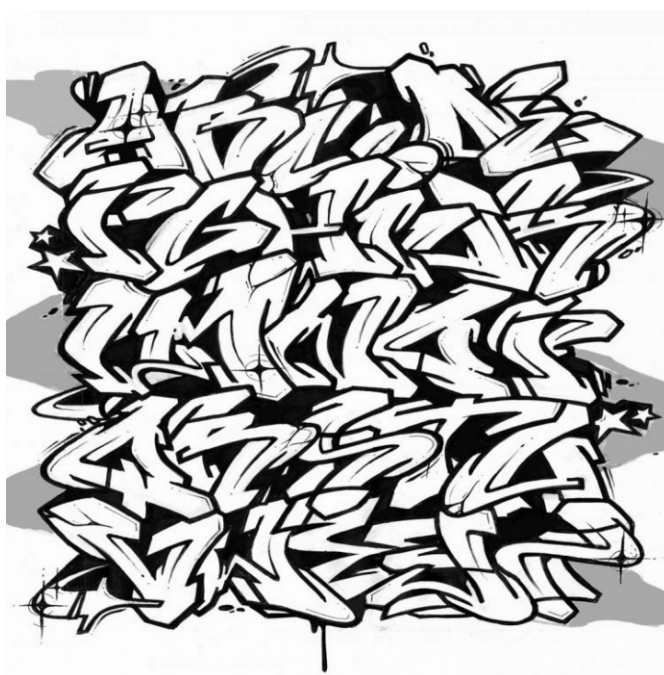
Obrázek 11 Ukázka wholecar

Obrázek 12 Lee a jeho piece

Obrázek 13 Ukázka stylu straight letters

Obrázek 14 Ukázka abecedy pro styl wild style

Obrázek 15 Příklad graffiti kolem roku 1973

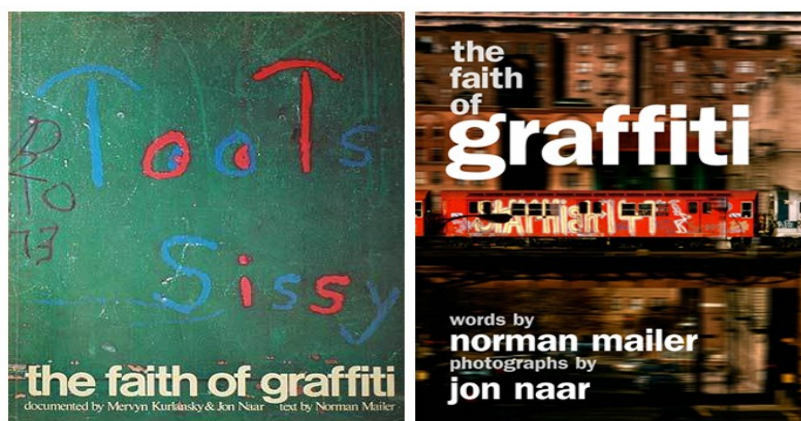
Obrázek 16 Phase 2 a jeho piece

Obrázek 17 United Graffiti Artists v roce 1973

Obrázek 18 Joffrey Ballet a graffiti, 1973

Obrázek 19 Přebal knihy The Faith of Graffiti,

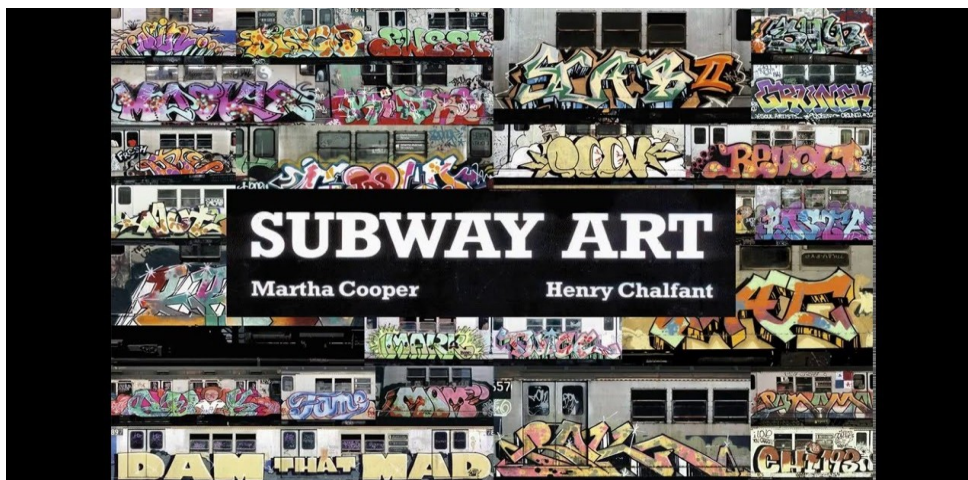
Obrázek 20 Příklad bubble letters stylu - Cope 2 a jeho murál v Los Angeles

Obrázek 21 Ukázka wholetrain – autoři: Os Gemeos a Gustavo Pandolfo

Obrázek 22 Posun k skoro až nečitelnému graffiti

Obrázek 23 Kniha Subway Art

Obrázek 24 Richard Hambleton a jeho Shadowman

Obrázek 25 Nina Pandolfo

Obrázek 26 Os Gemeos a jejich ikonický styl

Obrázek 27 Labrona

Obrázek 28 Keith Haring a jeho graffiti

Obrázek 29 D-face a jeho dílo silně inspirované pop artem

Obrázek 30 Tasso

Obrázek 31 Faith 47 a její graffiti, Miami, 2012

Obrázek 32 Pois a jeho graffiti z roku 2002

Obrázek 33 Vladimír 518 a jeho piece

Obrázek 34 Mezinárodní graffiti festival Names – zed' Trafačky, 2008

Obrázek 35 Výstava Městem posedlí, která proběhla v roce 2012 v Galerii hlavního města Prahy

Obrázek 36 Point – výstava Alternate Plan(e)t, The Chemistry Gallery, Praha, 2013

Obrázek 37 Pasta Oner a jeho murál na Verdunské, Praha, v rámci Městem Posedlí, 2012

Obrázek 38 Timo z Brna a jeho dílo Albertina

Obrázek 39 Blek le Rat a jeho šablonové graffiti v New York City

Obrázek 40 Banksy - No Future

Obrázek 41 Ukázka, jak může vypadat reverse graffiti

Obrázek 42 Tracy Le Stum a ukázka 3D pavement art

Obrázek 43 Swoon a její neobyčejné streetartové dílo, Brooklyn, New York

Anotace

Jméno a příjmení:	Petra Růžičková
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017
Název práce:	Graffiti v kontextu výtvarného umění
Název v angličtině:	Graffiti in the context of fine arts
Anotace práce:	Bakalářská práce usiluje o stručný komplexní přehled o fenoménu graffiti, jeho světové historii, šíření, stylech, terminologii a výkladu smyslu a uplatnění ve světě i v České republice. Vzhledem k menší míře bádání v české literatuře je hlavní součástí práce shromáždění problematiky z četných zahraničních, částečně domácích zdrojů.
Klíčová slova:	graffiti, street-art, tag, piece, character, znak, stencil, šablona, crew, wholetrain, wholecar, murals, writer, old-school, bubble letters, wild-style
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis aims to brief comprehensive overview of the phenomenon of graffiti, its world history, distribution, style, terminology and interpretation of the meaning and application in the world and in the Czech Republic. Due to the lesser extent of research in the Czech literature, the main part of the work is gathering the issue from numerous foreign, partly domestic sources.
Klíčová slova v angličtině:	graffiti, street-art, tag, piece, character, stencil, crew, wholetrain, wholecar, murals, writer, old-school, bubble letters, wild-style
Přílohy vázané v práci:	CD, obrazová příloha
Rozsah práce:	114 558 znaků
Jazyk práce:	Čeština

